

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Drogy v Československu mezi lety 1960 – 1989
Drugs in Czechoslovakia between the years 1960–1989

Marie Jelínková

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Jiřincová, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B D-VV (7507R038, 7504R235)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Drogy v Československu mezi lety 1960 – 1989 potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 4. 2022

Marie Jelínková

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Barboře Jiřincové, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je problematika užívání drog v Československu mezi lety 1960 – 1989. Práce obsahuje i část zaměřenou na období před rokem 1960, a to s důrazem na události, které zásadně ovlivnily vývoj v hlavním zkoumaném období. Časové ohraničení je zvoleno vzhledem k podobnosti a návaznosti vývoje v užívání drog v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech. Konkrétní specifika každého období jsou v kapitolách podrobně rozebrána.

V práci se nachází kapitoly s mezioborovým přesahem, které jsou k pochopení celkového tématu zásadní. Kapitola č. 2 obsahuje seznam nejdůležitějších zákonů a mezinárodních úmluv, podle kterých byla posuzována trestná činnost související s užíváním, přechováváním nebo šířením návykových látek. Kapitola č. 3 pracuje převážně s informacemi z oboru adiktologie, medicíny a chemie a doplňuje tak následný historický výzkum o cenné informace o účincích drog, které se v Československu užívaly nejvíce.

V dalších kapitolách je rozebrán vývoj drogové závislosti a trendů v oblasti drog v jednotlivých dekadách. Důraz je kladen na vzájemné souvislosti mezi jednotlivými obdobími a také na možné faktory, které mohli mít na vývoj největší vliv.

Cílem práce je na základě podrobného výzkumu primární a sekundární literatury popsat vývoj drogové závislosti v Československu mezi lety 1960 – 1989, určit zásadní momenty a události, které mohly významně ovlivnit další podobu drogové závislosti a zkoumat postoje a reakce oficiálního státního aparátu na rychle se šířící problém.

Výsledná práce je podrobnou sondou do dějin drogové závislosti v Československu. Text na základě analýzy pramenů a literatury hledá odpovědi na otázky, jaká byla podoba narkomanie, proč byla podoba právě taková, či jaké jsou možné důvody jejího rozmachu.

Klíčová slova

drogy, drogová závislost, socialistické Československo, šedesátá - osmdesátá léta

Abstract

The subject of this bachelor's thesis is the issue of a drug abuse in Czechoslovakia between 1960 and 1989. The thesis also includes a part focused on a period before 1960 emphasizing events that fundamentally affected the main explored period. The time limit was chosen with regard to the similarity and continuity of the development in a drug abuse in the 1960s, 1970s and 1980s. Particular specifics of each period are analysed in detail in the chapters.

The thesis contains the chapters with interdisciplinary overlap that are essential for understanding of the whole subject. Chapter no. 2 contains a list of the most important laws and international conventions according that crimes related to a drug abuse, possession or dealing were judged. Chapter no. 3 mainly presents addictology, medicine and chemistry perspective and adds valuable information on effects of drugs mostly used in Czechoslovakia.

The other chapters examine a development of a drug addiction and trends during particular decades. Emphasis is put on connections among given periods and main factors possibly affecting the development.

The aim of the thesis based on a detailed research of a primary and secondary literature is to describe a development of a drug addiction in Czechoslovakia between 1960 and 1989, to identify key moments and events that could significantly affect next form of a drug addiction and to explore attitudes and reactions of the official state apparatus to a rapidly spreading problem.

The final thesis is a detailed probe into the history of a drug addiction in Czechoslovakia. Based on the analysis of sources and literature, the text seeks answers to the questions of what the form of the drug addiction was, why the form was just that, or what are the possible reasons for its expansion.

Keywords

Drugs, drug addiction, socialist Czechoslovakia, 1960s, 1970s and 1980

Obsah

Úvod	6
1. Vývoj drogové závislosti v Československu do šedesátých let.....	8
1.1 Drogy za první republiky	8
1.1.1 Prvorepubliková protidrogová legislativa	9
1.2 Drogy v padesátých letech	12
1.2.1 Tabletková kultura	12
2 Legislativa	16
2.1 Zákony týkající se užívání drog, jejich výroby a držení.....	16
2.1.1 Zákon 140/1961 Sb., Nedovolená výroba a držení omamných a prostředků a jedů, paragraf 187 a 188	16
2.1.2 Jednotná úmluva o omamných látkách.....	18
2.2 Činnost jednotlivých policejních útvarů v oblasti drogové problematiky	19
3 Vlastnosti a účinky nejčastěji užívaných drog	22
3.1 Opioidy a opiáty.....	22
3.2 Psychostimulancia	23
3.3 Těkavé látky.....	24
4 Šedesátá léta a vznik drogové subkultury.....	25
4.1 Proměna charakteru drogové závislosti	26
4.1.1 „Čichači“	27
4.1.2 Tabletová kultura nekončí	29
5 70. léta a nová éra drogové závislosti.....	32
5.1 Pervitin.....	32
5.1.1 Cesta k hotovému pervitinu	34
6 Kultura, český underground a drogy	36
6.1 Beat Generation	37
6.1.1 Král majálesu.....	38
6.2 Plastic people of the universe	40
7 Osmdesátá léta a počátky prevence	43
7.1 Konopí v Československu	44
7.2 Vyvrcholení domácí výroby drog	45
7.3 Primární protidrogová prevence	46
Závěr.....	48
Seznam použitých informačních zdrojů	51

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem vývoje drogové závislosti v Československu mezi lety 1960 až 1989. Spodní hranice je takto vymezena z důvodu výrazné proměny společnosti, která mezi padesátými a šedesátými lety proběhla a která zapříčinila i zásadní rozdíly v přístupu k návykovým látkám. Od šedesátých do osmdesátých let můžeme v oblasti drogové závislosti pozorovat celou řadu společných znaků, které jednotlivá období propojují. Díky těmto rysům jsou dané dekády úzce provázány a jsou spolu porovnatelné. Horní hranice je pak dána rokem 1989. Po konci éry socialismu v Československu a po otevření západního trhu se drogová scéna zcela proměnila. Některé trendy, které se v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech utvořily přetrvávají dodnes,¹ jejich výzkum již není předmětem této práce.

Cílem práce je s pomocí podrobného studia pramenů a sekundární literatury popsat základní rysy drogové závislosti v jednotlivých dekadách, vzájemně porovnávat trendy a zkoumat vnější vlivy, které mohly vývoj závislostí ovlivňovat. Práce se věnuje i československé protidrogové legislativě. Předmětem zkoumání jsou rovněž snahy oficiálních státních orgánů o boj s narůstajícím trendem narkomanie. Součástí zkoumání je také potenciální vliv socialistického státního zřízení na rozmach užívání návykových látek v Československu.

Předmětem výzkumu jsou výhradně drogy nealkoholové a netabákové. Zároveň práce nepojednává výhradně o drogách ilegálních. Zneužívání volně (případně na recept) dostupných léčiv je zásadní kapitolou československé drogové historie a v práci je také zahrnuto. Použitá literatura a prameny se problematikou alkoholismu a kouření v mnoha případech zabývají, je tedy možné je využít k rozšíření tématu. Pojmy *drogy*, *návykové látky*, *omamné látky*, *narkotika* a *psychotropní látky*² jsou v textu užívány jako slova synonymního významu, stejně tak jako užití výrazy *drogově závislý*, *narkoman* či *toxikoman*.

¹ Například rozšíření a obliba pervitinu.

² Definice pojmu dostupná ve Velkém lékařském slovníku pod heslem *droga*, [droga | Velký lékařský slovník On-Line \(slovníky.cz\)](#).

V práci se pracuje s pojmem *Československo* jakožto s oficiálním názvem státního útvaru. Je ovšem nutné brát v potaz, že převážnou většinu použité literatury a pramenů napsali autoři české národnosti. V literatuře se obvykle užívají pojmy *československá mládež* nebo *Čechoslováci*, z textů ale vyplývá spíše orientace na občany české národnosti. Otázka slovenských uživatelů drog je tedy nastíněna spíše okrajově, i když např. v řadě statistik, které jsou v práci uvedeny jsou zahrnuti všichni občané Československa.

V rámci výzkumu mi nebyl umožněn přístup do žádného z archivu psychiatrických léčení, který by mohl poskytnout konkrétní příklady dobové léčby drogové závislosti. Z důvodu ochrany osobních údajů mají do archivu přístup pouze zaměstnanci nemocnice. Jednotlivé záznamy jsou řazeny abecedně, nikoli podle datace nebo typu závislosti, zařízení nedisponují dostatečnou kapacitou zaměstnanců, kteří by mohli dohledávat záznamy využitelné k tématu této práce. V řadě primárních pramenů jsou ale zveřejněny konkrétní případové studie, které jsou v práci využity.

Práce je sepsána na základě podrobného studia primárních pramenů dostupných volně, v Archivu ministerstva vnitra nebo v Archivu bezpečnostních složek³, dále ze sekundární odborné literatury, případně dokumentárních snímků a rozhovorů s pamětníky.

³ Např. svazky z fondu kontrarozvědného rozpracování Ministerstva vnitra (f MV-KR)

1 Vývoj drogové závislosti v Československu do šedesátých let

Pokud chceme správně pochopit vznik a vývoj československé drogové subkultury, musíme bezpochyby zprvu nahlédnout do dob dřívějších. Ty další vývoj narkomanie do jisté míry formovaly a předznamenaly její další průběh.

Pro zkoumané období let 1960–1989 je vhodné se vrátit minimálně k době vzniku první československé republiky, a to hlavně do let padesátých.

1.1 Drogy za první republiky

Problematika zneužívání drog nebyla v období první republiky novým tématem. Například uznávaný lékař Karel Kuffner, autor první československé dvoudílné odborné knihy o psychiatrii, započal kapitolu o morfiu a morfinismu těmito slovy: „*V kletbu zvrhá se dobro. První lékaři, kteří užili blahodárného účinku morfia na zmírnění bolesti, jistě nemohli tušit, že by tentýž prostředek mohl se někomu stát pramenem děsné choroby. Teprve z pohodlnělost aplikace vstříkem podkožním a lehkovážné svěřením Pravazova nástrojku do rukou pacienta měly v zápětí chronickou otravu a morfinomanií.*“⁴ Už na úplném počátku 20. století popisuje případy zneužívání morfia, léčbu závislosti nebo abstinenci příznaky. O téměř 20 let později, při vzniku samostatného československého státu, už existuje (minimálně mezi odbornou veřejností) o problematice drog určitá míra povědomí.

Po skončení první světové války a po opadnutí počáteční euforie z nově nabyté svobody a míru přichází i období uvědomění. Důsledky války tvrdě dopadly na psychiku obyvatel Československa i celého zbytku světa. Ztráta iluzí a hodnot, ekonomická krize a řada dalších faktorů zformovala tzv. „ztracenou generaci“⁵. Ta sice dál touží po radosti každodenního života, tu jí ale skutečný svět nedokáže nabídnout. Drogy se stávají ideálním prostředkem pro únik z reality meziválečného světa.

⁴ Karel KUFFNER, *Psychiatrie: pro studium i praktickou potřebu lékaře. II. díl, část speciální*, Praha 1900, s.265.

⁵ Pojem poprvé použila americká autorka Gertruda Steinová. Označuje primárně generaci spisovatelů narozených kolem roku 1900, kteří byli nevratně poznamenáni první světovou válkou. Termín se v současnosti využívá nejen pro spisovatele, ale všechny mladé lidi této generace, kteří první světovou válkou prošli.

Do konce první světové války představoval nejrozšířenější drogu (mimo alkohol a tabák) právě morfin. Dvacátá léta ale přinesla do společnosti novou drogu, která se začala ve velkém průmyslově vyrábět v Německu – kokain. Ten se z Německa rychle rozšířil i do Československa a začal být populární zejména v uměleckých kruzích.⁶ Jedna z nejslavnějších prvorepublikových hereček Adina Mandlová řekla v rozhovoru o svém neméně slavném kolegovi Hugo Haasovi:

„Haas se s narkomanií nijak netajil, každý o tom věděl, a když dostal občas záchvat beznadějnosti a melancholie, všichni jsme věděli, že nemůže sehnat kokain. Prodej obvykle zprostředkoval vrátný v Hunkově restauraci, kam chodili tancovat teplí; nakonec se však zjistilo, že když nemá dostatek kokainu, škrábe ze stěny omítku a s ní ho míchá; počítal ovšem tu směs stejně draho jako čistou drogu.“⁷

Kokain nebyl rozšířen jen mezi umělci. Významný psychiatr Vladimír Vondráček jí ve své studii nazval také drogu prostitutek. Pro své psychotropní účinky, jako je zvýšení libida nebo možnost zapomnění byla pro prostitutky vhodným prostředkem pro zvládnutí náročné životní situace.⁸

1.1.1 Prvorepubliková protidrogová legislativa

Rozšíření drog ve dvacátých letech nezůstalo bez povšimnutí oficiálních orgánů státní správy. V září 1928 vzniká instituce s názvem *Ústředna pro potírání nedovoleného obchodu s omamnými prostředky v ČSR u policejního ředitelství v Praze* (zkr. Ústředna). Hlavní kriminalista nově vzniklé instituce, Josef Vaňásek, (mimo jiné vzor pro vytvoření slavné seriálové postavy detektiva Karla Vacátka v populárním pořadu *Hříšní lidé města pražského*) považoval za svůj hlavní úkol právě zastavení rychle se rozšiřujícího obchodu

⁶ Historie.cs, *Drogy za rady Vacátka*, dokumentární pořad České televize, 2012, dostupné z: [Historie.cs: Drogy za rady Vacátka — Česká televize \(ceskatelevize.cz\)](https://www.historie.cz/drogy-za-rady-vacatka).

⁷ Miroslav NOŽINA, Miloš VANĚČEK, *Tišíteľ duševní bídy: Kokain byl v dobách první republiky drogu číslo jedna* [online], in: 100+1 Zahraniční zajímavosti, 2017, dostupné z: [Tišíteľ duševní bídy: Kokain byl v dobách první republiky drogu číslo jedna | 100+1 zahraniční zajímavost \(stoplusjednicka.cz\)](https://www.stoplusjednicka.cz/100+1-zahranični-zajímavost), citováno dne 17. 3. 2021.

⁸ Miroslav NOŽINA, *Svět drog v Čechách*, Praha 1997, s. 55. Dále jen Nožina, Svět drog.

s kokainem v Československu.⁹ Vznik této instituce je pro nás dnes důkazem, že drogová problematika se stala tématem celonárodního charakteru.

Archiv Ústředny zpřístupnil veřejnosti záznamy, které jsou ukázkou konkrétních případů doby, a to včetně výše trestní sazby.

„Při zatčení číšnice Františky Engelhartové v Jablonci nad Nisou dne 19. 8. 1930 bylo zjištěno, že kokain, který užívala, koupila od obchodního cestujícího Alfréda Frenzla z Josefodolu, jenž ho prodával také jiným ženám. Frenzl čin dodal s tím, že kokain měl od svého zaměstnavatele Šimka z Liberce, který jím léčil svůj oční neduh; proti Frenzlovi bylo zavedeno trestní řízení u okresního soudu v Jablonci nad Nisou, kde byl odsouzen ke čtrnáctidennímu vězení.“¹⁰

„Dne 31.1. 1934 zabavil recipient finanční stráže v Českém Těšíně u Františky Kubicové 18 skleněných trubiček kokainu ve váze brutto 250 g s označením Gift Cocaini hydr. Ex 92% cca 10 gr Merck a CIE Darmstadt, jež převzala od Františka Cienciala z Českého Těšína, který jej koupil v květnu 1933 v Moravské Ostravě od neznámého muže. Později se pokoušel kokain prodat spolu se zubním technikem Vilémem Gleicarem z Českého Těšína. Ciencial i Gleicar byli nálezem okresního úřadu v Českém Těšíně z 30. 1. 1934 potrestáni podle zákona č. 128/1923 Sb. Z. a n. pokutou 200 Kč, resp. dvoudenním vězením. Podle rozboru zabaveného kokainu v Ústavu pro zkoumání léčiv při ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy se však nejednalo o kokain, nýbrž o krystaly síranu hlinitodraselného, takže původní tovární označení bylo paděláno.“¹¹

⁹ Miloš VANĚČEK, *Josef Vaňásek, Ústředna pro potírání nedovoleného obchodu s omamnými prostředky v Československé republice* [online], in: Národní protidrogová centrála SKPV PČR, dostupné z: [Josef VANĚSEK - Policie České republiky](#), citováno dne 17. 3. 2021.

¹⁰ M. Nožina, 1997, s. 61.

¹¹ Tamtéž.

I další případy zveřejněné v archivu Ústředny a rozepsány v Nožinově publikaci Svět drog v Čechách dokazují, že i když se Československá vláda pokoušela proti rozmáhající se narkomanii určitými státními prostředky bojovat, (zřízením Ústředny a změnou legislativních zákonů do takové podoby, aby byl například prodej a šíření drog trestným činem) postihy byly minimální, a není výjimkou, že některé případy nebyly ve výsledku potrestány vůbec, nebo jen extrémně krátkodobým odnětím svobody. Můžeme si tedy položit otázku, zdali to může být důvodem pro ukotvení drog československé společnosti, které ovlivnilo vývoj v dalších desetiletích.

1.2 Drogy v padesátých letech

Mezi první republikou a padesátými léty vyvstává mezera v podobě druhé světové války a období bezprostředně před ní a po ní. Záměrně se v práci této kapitole vyhýbám, jelikož vývoj v tomto období byl velmi specifický a odlišný od vývoje následujícího. Vzhledem k tématu práce nemá jeho podrobnější rozebrání zásadní význam.¹²

Zejména v druhé polovině padesátých let se v Československu otevírá obrovský fenomén, pro který se zaběhl termín „*tabletková kultura*“.¹³ Právě období tabletkové kultury představuje zlom v užívání drog na našem území. Droga už není výsadou slavných a bohatých, nebo naopak nástrojem těch, co se nachází na kraji společnosti, jako tomu bylo doposud. Droga se stává zcela běžnou součástí života matek, studentů, i všech ostatních členů široké veřejnosti. Základna pro vznik takzvané první generace českých narkomanů je postavena právě v tomto období.

1.2.1 Tabletková kultura

Vznik tabletkové kultury (tedy kultury závislosti na psychofarmakách) na našem území ovlivnilo několik událostí, které postupně napomohly k vytvoření rozsáhlého společenského fenoménu skryté závislosti.¹⁴

„Stát poskytuje zdravotní péči preventivní a léčebnou jednotně tak, aby zabezpečil plynulou, soustavnou a hodnotnou péči o člověka, zaměřenou přednostně na pracující a na zajištění zdravého rozvoje nové generace.“

Úryvek zákona č. 103/1951 Sb.¹⁵

¹² Pro doplnění tématu může posloužit bakalářská práce Pavla Šinkovce, zabývající se drogovou problematikou do roku 1960. Pavel ŠINKOVEC, *Drogová problematika v Československu 1918–1960*, bakalářská práce na FF UK v Praze, Ústav českých dějin, Praha 2015. Dalším zdrojem, který se zabývá tematikou drogové závislosti během druhé světové války, tentokrát z pohledu Německa, je publikace Normana Ohlera. Kniha přináší důležitý kontext k dějinám pervitinu, který o několik desítek let později významně poznamená i československou drogovou scénu. Norman OHLER, *Der totale Rausch – Drogen im Dritten Reich*, Kolín nad Rýnem 2015.

¹³ pojem tabletková kultura je běžně užíván již od 70. let 20. století, viz in: *Československá psychiatrie* 69, 1973, č. 5, s. 324.

¹⁴ Jde o závislost, vyznačující se pravidelným užíváním léku, kdy závislý nevyžaduje zvýšení dávky, ale při vysazení se dostávají abstinenci příznaky jako nervozita, nespavost, celkový neklid a bažení po léciu. Skrytá závislost na psychofarmakách nenavozuje stavy pozmeněného vědomí, ale umožňuje závislému „*normálně fungovat*“. Nožina, *Svět drog*, s. 112.

¹⁵ *Zákon č. 103/1951 Sb.*, Plné znění zákona dostupné z: [103/1951 Sb. \(psp.cz\)](https://www.psp.cz), citováno dne 20.3.2021.

Zestátnění československého zdravotnictví bylo prvním a zásadním faktorem, který do jisté míry určil podobu závislostí v padesátých letech. Klíčovou postavu v procesu zestátnování byl Josef Plojhar, ministr zdravotnictví za stranu lidovou, který ve své funkci působil od roku 1948 do roku 1968. Kompletní zestátnění zdravotnictví tedy bylo jedním z hlavních úkolů jeho funkčního období.¹⁶ Proces měl probíhat podle sovětského vzoru a kompletně zasáhnout všechna odvětví zdravotnické péče. I přes to, že již v roce 1948 převzal stát, respektive ministerstvo zdravotnictví pod své řízení např. lázně a v roce 1949 sloučil zákonem č. 271/1949 Sb.¹⁷ lékárny pod jeden podnik, proces kompletního znárodnění nemocnic trval až do roku 1951, a to vydáním zákona č. 103/1951 Sb.¹⁸

Delší doba trvání znárodnování zdravotnictví nejprve přinesla značné zmatky a nejasnosti, poskytovatelů zdravotní péče bylo více a nebylo tedy zřejmé, kdo je v případě problému viníkem. Od roku 1951 ale socialistické zřízení převzalo za vývoj zdravotnictví v Československu plnou zodpovědnost. Zásadními pilíři státního socialistického zdravotnictví, které ovlivnily vývoj lékové závislosti byla bezplatnost a dostupnost péče a farmak.¹⁹

Lékaři k předepisování či doporučování léčiv na různé, běžné neduhy nepřístupovali nijak opatrně. MUDr. Drtil ve svém článku zabývajícím se historií drogové závislosti v Československu zmiňuje, že si socialističtí lékaři buďto neuvědomovali a nepřipouštěly fakt, že léky určené k odstranění potíží mohly škodit, nebo to zkrátka přijali jako fakt, který je nikterak nevzrušoval a byli s tím smířeni. Dále hovoří o běžném postoji úředníků a propagandistických pseudoodborníků, kteří s oblibou říkali, že „drogová závislost u nás není problémem.“²⁰

¹⁶ Detailnější rozbor Plojharova života a osobnosti nabízí silně ideologicky ovlivněný sborník, vydaný k Plojharovým padesátým narozeninám. Miloslav DRAHOTA, Rostislav PETERA, *S lidem za mír - za socialismus: sborník k padesátinám ministra zdravotnictví, předsedy Čs. strany lidové, dr. Josefa Plojhara*, Praha 1952.

¹⁷ *Zákon č. 271/1949 Sb.*, Plné znění zákona dostupné z: [271/1949 Sb. Zákon o výrobě a distribuci léčiv \(zakonyprolidi.cz\)](https://zakonyprolidi.cz), citováno dne 24.3.2021.

¹⁸ *Zákon č. 103/1951 Sb.*, Plné znění zákona dostupné z: [103/1951 Sb. \(psp.cz\)](https://psp.cz), citováno dne 24.3.2021

¹⁹ Jan KOLÁŘ, *Drogy v socialistickém Československu*, Disertační práce na FF UK, ústav hospodářských a sociálních dějin, Praha 2018, s 15-21. Dále jen Kolář, *Drogy v Československu*.

²⁰ Jiří DRTIL, *Drogy, jejich historie a perspektiva*, in: *Protialkoholický obzor* 26, 1991, č. 6, s. 388–389.

Socialistické zdravotnictví tedy nepřipouštělo, obzvláště ve svých počátcích, že by látky určené pro léčbu mohly způsobit problém, často ještě větší než primární důvod k užití léku (například bolesti hlavy). Už vůbec nebylo přípustné otevřeně říct, že společnost čelí problému, který je potřeba řešit. Problém, o kterém se nehovoří, jako kdyby neexistoval. Kvůli neexistenci primární prevence a popírání, nebo nezájmu o problematiku byla cesta pro závislosti zcela otevřena.

1.2.1.1. Nejběžněji zneužívané druhy léčiv

1. Analgetika

Analgetika jsou léky, které tlumí bolest, tzn. způsobují analgesii (stav bez bolesti). Můžeme je rozdělit do dvou skupin:

- neopioidní analgetika, která tlumí zánět a blokuje tvorbu prostaglandinů. Například Ibuprofen, Paralen.
- opioidní analgetika, která působí na receptory v centrální nervové soustavě a ostatních tkáních. Například morfin nebo kodein.²¹

Nejznámějším a také nejvíce užívaným (a tím pádem také nadužívaným) analgetikem byl lék *Algena*, jehož složení bylo později poupraveno a lék byl přejmenován na *Alnagon*. Lék se těšil ohromné a stále narůstající popularitě, a to v průběhu padesátých i šedesátých let. Dostupné statistiky uvádí, že zatímco v roce 1952 bylo prodáno přibližně 100 milionů kusů tablet, v roce 1969 už šlo o 750 milionů kusů tablet.²²

Na počátku abusu²³ analgetik jsou běžné bolesti – hlavy, zubů, menstruační. Pokud uživatel zaznamená pozitivní účinek léku, rád ho poté využije znovu, když se dostaví stejné bolesti, jako při prvním užití. V průběhu času dochází k braní léku „pro jistotu“ – raději si ráno vezmu Algenu, aby mě v práci nebolela hlava. Tím začíná nenápadná závislost na léku. Pacient navíc pravděpodobně není lékařem upozorněn na riziko nadměrného užívání, proto nemusí mít pocit, že by dělal něco, co jeho organismu škodí.²⁴

²¹ Wikiscripta, heslo: *Analgetika* [online], citováno dne 23.3.2021, dostupné z: [Analgetika – WikiSkripta](#)

²² Jaroslav SKÁLA, *Problems of Alcohol and Drug Dependence in Czechoslovakia*, in: Protialkoholický obzor 8, 55 1973, č. 1, s. 17.

²³ Termín abusus (abúzus) v medicíně označuje zneužívání omamných a psychotropních látek.

²⁴ Jiří DRTIL, *Aktuální drogové závislosti*, Praha 1978, s. 40. Dále jen Drtil, Aktuální závislosti.

„Pacientka F. L., 31letá. Od dětství trpí bolestmi hlavy, od patnácti roků užívá analgetika, především Algenu. Užívala původně dvě tablety asi každý třetí den, od osmnácti roků bolesti hlavy stálé, Algenu užívá denně. Bere dvě až čtyři tablety ráno, dvě až čtyři tablety v poledne, někdy i šest, dvě až čtyři tablety večer. V období, kdy se cítí nemocná, užívá navíc 6 tablet acylpyrinu denně. Motivuje to bolestmi kloubů. Ostatní analgetika, která zná, jí nepomáhají. Vysadí-li Algenu, velice jí bolí hlava, nedokáže to vydržet, musí znovu užívat. (...)“²⁵

Z dostupných anamnéz můžeme vypočítat, že závislost na analgetikách se vyskytuje napříč věkovými skupinami od mládeže až po seniorský věk. Rovněž dochází k závislosti napříč generacemi v jedné rodině, například na lécích závislá dívka v adolescentním věku, která má závislou matku, a nadužívání léčiv je tím pádem v rodině standardní.

2. Antiastmatika

Léky obsahující efedrin (alkaloid, využívaný například při výrobě pervitinu) primárně předepisované pacientům s astmatem, slouží k roztažení průdušek. Typickým zástupcem této lékové skupiny bylo farmakum *Yastyl*, které mimo efedrin obsahovalo například vysoce návykové alkaloidy rulíku zlomocného. *Yastyl* byl od počátku diskutabilním lékem s nejasnými dlouhodobými účinky. Někteří lékaři zpochybňovali jeho účinnost i při léčbě astmatu, i přes to se množství prodaných dávek pohybovala v 60. letech okolo 20 milionů ročně. O změnu složení a nutnou preskripci se zasadili lékaři až v sedmdesátých letech.²⁶

Trend tabletkové kultury rozhodně nekončí závěrem padesátých let. Naopak, spotřeba léků prudce narůstá dál, obzvláště pak v letech šedesátých a sedmdesátých. Podstatná je ale normalizace nadužívání léků mezi drtivou většinou společnosti, která nastala právě v druhé polovině padesátých let. Tento fakt ovlivnil vývoj drogové závislosti v několika budoucích desetiletích a položil základy pro vznik první generace československých narkomanů a československé drogové subkultury.

²⁵ Drtil, Aktuální závislosti, s. 41.

²⁶ Kolář, Drogy v Československu, s. 23-28. Doplnuje i další běžně zneužívané skupiny léčiv.

2 Legislativa

2.1 Zákony týkající se užívání drog, jejich výroby a držení

V průběhu let se v československé ústavě objevilo několik zákonů, které definují výrobu a držení omamných látek jako trestný čin a dále tuto problematiku rozebírají.²⁷ Prvním zákonem, který byl k tomuto tématu vydán v Československu po roku 1948 je zákon č. 86/1950 Sb.²⁸, který dále fungoval jako základ pro vytvoření zákona 140/1961 Sb.²⁹, který byl již součástí nové, socialistické ústavy.

2.1.1 Zákon 140/1961 Sb., Nedovolená výroba a držení omamných a prostředků a jedů, paragraf 187 a 188

Tento trestní zákon vydaný roku 1961 platil po celou dobu trvání éry socialistického Československa (i když do listopadu 1989 prošel osmi novelizacemi), definitivně byl pak zrušen až v roce 2010. Vzhledem k tématu práce je zásadní zejména paragraf 187 a 188, z jejichž původního znění vyplývají následující usnesení:

- Za vývoz, dovoz nebo výrobu omamných prostředků nebo jedů bude pachatel potrestán až dvěma lety odnětí svobody. V případě, že je pachatel členek organizované skupiny, trestným činem se zásadně obohatí nebo způsobí-li činem smrt jedné nebo více osob, může být trest zvýšen až na osm let odnětí svobody.
- Trestným činem s možností odnětí svobody až na dva roky je také výroba, distribuce nebo přechovávání předmětu přímo určeného k výrobě omamných látek
- Další varianty trestu jsou kromě odnětí svobody peněžitý trest a pobyt v nápravném zařízení

Tento zákon byl hlavním dokumentem pro řešení drogové problematiky až do roku 1989, dle vyjádření Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti se první komplexní řešení koordinace protidrogové politiky objevují až v roce 1990³⁰.

²⁷ Poprvé je u nás obchod a výroba ilegálních omamných látek považována za trestný čin od vydání zákona v roce 1938 (č. 29/1938 Sb.), do té doby šlo pouze o přestupek.

²⁸ Zákon v plném znění dostupný z: [86/1950 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 20.10.2021.

²⁹ Zákon v plném znění dostupný z: [140/1961 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 20.10.2021.

³⁰ Lucia KIŠŠOVÁ (pod vydavatelstvím Úřadu vlády ČR), *ZAOSTŘENO NA DROGY 2 - Česká protidrogová politika a její koordinace - historie a současnost*, 2009, Praha, s. 2.

Šedesátá léta jsou u nás počátkem výraznějšího zájmu vládních orgánů o návykové látky a jejich regulaci (tento „trend“ pravděpodobně souvisí s vydáním Jednotné úmluvy o omamných látkách OSN, která je rozebrána v kapitole 4.1.2).

Kromě zmíněného zákona č. 140 byl v roce 1966 schválen také zákon nový (č. 20/1966 Sb.³¹) – zákon o péči a zdraví lidu. Ten, kromě záležitostí týkajících se občanských povinností v oblasti zdraví, prevence, hygieny, zdravotnictví a podobně také zmocňuje vládu k tomu, aby pomocí nařízení vydávala předpisy týkající se omamných látek a jedů.³²

Vláda na základě zmocnění z roku 1966 vydává v roce 1967 nařízení č.56/1967 Sb., ve kterém mimo jiné definuje pojmy „jed“ a „omamná látka“.

„a) jedy takové látky, které způsobují otravy i v malých nebo opakovaných malých dávkách a jsou uvedeny v seznamech zvláště nebezpečných jedů a ostatních jedů; zvláště nebezpečné jsou takové jedy, pro jejichž vlastnosti mohou vzniknout při zacházení s nimi nebezpečné omyly a záměny nebo jichž může být nebezpečně zneužito,

b) omamné látky takové látky, u nichž je nebezpečí chorobného návyku nebo vzniku psychických změn nebezpečných společnosti nebo tomu, kdo je požil, a které jsou uvedeny v seznamu omamných látek.“³³

Nařízení zároveň definuje situace, ve kterých je povoleno s omamnými látky a jedy manipulovat a za jakých podmínek. Udává institucím povinnost evidence takových látek, které jsou uvedené na oficiálním seznamu omamných látek, nebo vymezuje práva ministerstva zdravotnictví v oblasti vydávání nových zákazů a omezení.³⁴

Zmíněný seznam jedů a omamných látek je součástí příloh 1-3 vyhlášky 57/1967 Sb.³⁵ Vyhláška uvádí, že látky a jedy uvedené na tomto seznamu se považují za látky ve smyslu § 187 a 188 trestního zákona.³⁶

³¹ Zákon v plném znění dostupný z: [20/1966 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 20.10. 2021

³² Jan KOLÁŘ, *Protidrogová legislativa v Československu 1945 - 1989*, Praha, 2006, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

³³ Nařízení vlády č. 56/1967 Sb., §1 (2 a,b), nařízení v plném znění dostupné z: [56/1967 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 23.10.2021

³⁴ č. 56/1967 Sb., §13

³⁵ Příloha vyhlášky 57/1967 Sb. v plném znění dostupné z: [57/1967 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 23.10. 2021

³⁶ Viz kapitola 4.1.1.

Rozšiřování seznamu omamných látek neprobíhalo v Československu příliš pohoťově. Existuje celá řada látek, která byla v Československu mezi mládeží již značně rozšířena a na seznam se nedostala ještě celou řadu let³⁷. Seznam omamných látek a nepřítomnosti některých důležitých látek na něm je zmíněn i v románu Radka Johna *Memento*, a to v následujícím rozhovoru mezi mladými narkomany, kteří se poprvé dozvídají o možnosti vařit doma pervitin:

„Neblyni, tohle je něco docela jiného. Žádná černota. Byl jsem na léčení s manikem, kterej to našel v literatuře. Droga, kterou dostávali před svým posledním letem piloti kamikadze. Buďvej amin. Žádněj návyk jako na opiáty. Můžeš si dát jen občas pro dobrou náladu. Výroba z volně prodejného léku. A teď pozor! Honza zdvihl prst jako kouzelník před vrcholným číslem. Není na seznamu omamných látek. – Rozumíš?“³⁸

2.1.2 Jednotná úmluva o omamných látkách

Jedním ze zásadních pilířů světové protidrogové politiky je tzv. *Jednotná úmluva o omamných látkách*.³⁹ Jedná se o dokument OSN vydaný v New Yorku roku 1961. V Československu byla s výhradami ratifikována prezidentem Antonínem Novotným roku 1963, v platnost pak vstoupila v roce 1964. Hlavním úkolem této úmluvy bylo sjednocení mezinárodní drogové politiky.

Dokument mimo jiné přesně definuje pojmy spjaté s užíváním omamných látek, nebo také zakazuje pěstování rostlin s psychotropními účinky a výrobu omamných látek k jiným, než vědeckým nebo lékařským účelům. Důležitou součástí této listiny je také seznam omamných látek. Země, které dohodu podepsaly, se zavázaly seznam průběžně doplňovat o nové položky, které se mohou v průběhu let na drogové scéně objevit.

³⁷ Např. lék Alnagon, hojně zneužívaný již od 70. let, na seznam omamných látek zapsán v roce 1987. Dále pervitin, rovněž masově zneužívaný od 70. let, na seznam omamných látek zapsán v roce 1984. In: Janík, Drogy a společnost, s. 81.

³⁸ Radek JOHN, *Memento*, Praha, 1987, s. 184.

³⁹ Úmluva v plném znění dostupná z: <https://www.mvcr.cz/soubor/jednotna-umluva-o-omamnych-latkach-pdf.aspx>, citována dne 23.10.2021.

Výhrady, která měla československá vláda k úmluvě se týkaly článku 12, odstavcům 2 a 3, článku 13, odstavci 2, článku 14, odstavcům 1 a 2 článku 31, odstavci 1 (b).⁴⁰ Vzhledem k povaze odstavců, které byly vyhodnoceny jako problematické je zřejmé, že si vláda nepřála, aby se na Československo vztahovala povinnost poskytovat přibližné statistické údaje o drogové situaci ve státě i v případě, že by se rozhodlo od úmluvy odstoupit. Jako problematická byla také vyhodnocena část textu pojednávající o právech Mezinárodního úřadu pro kontrolu omamných látek nad pořizováním vlastních statistických dat v daném státě, nebo o právu Úřadu na přezkoumávání poskytnutých statistik a jejich souladu s Úmluvou.

Jednotná úmluva o omamných látkách je stále v platnosti jako jedna ze tří úmluv OSN týkajících se problematiky drog. Druhým dokumentem je Úmluva o psychotropních látkách z roku 1971, která však pro Československo vešla v platnost až vyhláškou č.62/1989 Sb.⁴¹ a neměla tedy na československou protidrogovou legislativu ve zkoumaném období vliv. Posledním dokumentem je pak Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami z roku 1988, která vstoupila v platnost až v roce 1991 (Sdělení č. 462/1991 Sb.⁴²) a rovněž zkoumané období nijak neovlivňuje. Česká republika je v současnosti signatářem všech těchto úmluv.

2.2 Činnost jednotlivých policejních útvarů v oblasti drogové problematiky

Protidrogovou politiku dodnes řídí instituce spadající pod Ministerstvo vnitra. V současnosti se trestnou činností spojenou s omamnými látkami zabývá Národní protidrogová centrála, která jako specializovaný útvar spadá pod Policii České republiky. Tento útvar byl založen roku 1991 a je důkazem snahy nové, porevoluční vlády se na boj proti drogám intenzivněji zaměřit.

V socialistickém Československu nebyla vytvořena žádná speciální instituce, která by se zabývala pouze bojem proti omamným látkám. Přitom takový orgán měl v republice tradici, v období první republiky byla v ČSR vytvořena *Ústředna pro potírání nedovoleného*

⁴⁰ Úmluva, s. 9 a 20.

⁴¹ Vyhláška v celém znění dostupná z: [62/1989 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 25.10.2021.

⁴² Sdělení v plném znění dostupné z: [462/1991 Sb. \(psp.cz\)](#), citováno dne 25.10.2021.

obchodu s omamnými prostředky.⁴³ K jejímu zániku došlo v roce 1939 obsazením Československa Hitlerovským Německem. V roce 1945 došlo k vytvoření nové, Federální kriminální ústředny (oddělení ministerstva vnitra s označením V/7), která se kromě řízení a velení kriminální službě zabývala také obchodu s omamnými látkami.

V praxi se odhalováním trestné činnosti spjaté s nealkoholovou toxikomanií zabývaly hlavně výkonné útvary okresních správ Sboru národní bezpečnosti, zejména pak členové sboru Veřejné bezpečnosti zabývající se obecnou kriminalitou. Je podstatné si uvědomit, že na základě trestního zákona 140/1961 Sb. nebylo možné zadržet toxikomana za pouhé držení omamných látek, pokud je prokazatelně neprodával dalším uživatelům. V těchto případech často členové SNB využívali jiných zákonů, které už postižitelné byli a za které bylo možné toxikomana soudit. Typickým příkladem je například: vyhýbání se výkonu vojenské služby⁴⁴, „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“⁴⁵, nebo příživnictví.^{46 47}

Dokument policie ČR hovoří o tom, že zásadní při procesu vyšetřování osoby zatčené z důvodu užívání, výroby nebo šíření omamných látek bylo účinně diferenciovat osoby do několika kategorií. Při určení trestu bylo nutné rozlišit, zdali se jedná o pachatele, který drogu cíleně překupoval a šířil mezi nové i stálé uživatele (a často sám nebyl toxikomanem) a osobou, která měla pokročilý stupeň závislosti a nacházela se ve špatném psychickém stavu. U překupníků a šířitelů omamných látek se obvykle sahalo po vyšších, nepodmíněných trestech.⁴⁸ U narkomanů se preferovala hlavně psychiatrická ústavní léčba, pokud to bylo možné a nebyla spáchána další, závažnější trestní činnost.⁴⁹

⁴³ Viz kapitola číslo 1.1.1. - Prvorepubliková protidrogová legislativa, s. 10.

⁴⁴ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. § 280.

⁴⁵ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. § 132.

⁴⁶ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. § 203.

⁴⁷ Miroslav NOŽINA, Miloš VANĚČEK, Národní protidrogová centrála 1991-2016, Praha, 2016, s. 18 – 20.

⁴⁸ Dle trestního zákona č.140/1961 Sb. § 187 mohl být pachatel za distribuci omamných látek odsouzen na dva až patnáct let odnětí svobody dle povahy spáchaného trestného činu.

⁴⁹ Národní protidrogová centrála SKPV PČR, Historie drog, s. 24.

Přesto, že se jedná o dokument dostupný na oficiálních stránkách Policie ČR, není dohledatelný autor ani rok vzniku tohoto textu.

Otázkou zůstává, zdali se útvary SNB skutečně zabývali případy spojenými s drogovou závislostí s dostatečnou péčí. Je důležité vzít v potaz fakt, že československá vláda označovala drogovou závislost jako problematiku, která je u nás buď zcela minimální a týká se pár jedinců na okraji společnosti, nebo jako problém, ze kterého je třeba vinit západní dodavatele.⁵⁰ Z těchto, poměrně omezených postojů plyne otázka, zdali vláda reagovala dostatečně rychle na trendy užívání volně prodejných drog (tabletková kultura) a zdali věnovala dost pozornosti varnám drog nových (pervitin, braun), které se zatím nenacházely na seznamu omamných látek, ale bez pochyby tam být umístěny měly, a to ideálně co nejrychleji. Řada odborníků se shoduje na tom, že právě zpomalené reakce státních orgánů byly jedním z hlavních důvodů masového rozšíření drog v Československu.

„Až zarážející je těžkopádnost, s jakou byl tento seznam doplňován. Toxikomani si brzy uvědomili, že nežli riskovat porušování existujícího zákona, je pro ně daleko výhodnější a pohodlnější zaměřovat se na vyhledávání, dovážení anebo přímo výrobu látek, které nejsou zahrnuty v uvedené příloze. Například metamfetamin bezstarostně vyráběli, opatřovali si ho a přechovávali od roku 1977 až do roku 1984, kdy byl konečně zahrnut do seznamu kontrolovaných látek.“⁵¹

⁵⁰ Označení západu jako viníka rozšíření drog v Československu je často viděno i v odborných publikacích: „Celosvětovému vývoji k zneužívání drog, který se u nás projevil později a v daleko menším rozsahu než ve státech s kapitalistickým společenským zřízením, je ovšem nutno aktivně čelit“. Jaromír RUBEŠ, *Problematika nealkoholových toxikománií* in: Jaroslav SKÁLA, *Ochrana společnosti před alkoholismem a jinými toxikomániemi*, Praha, 1982, s. 143.

⁵¹ Nožina, Vaněček, Národní protidrogová centrála, s. 20.

3 Vlastnosti a účinky nejčastěji užívaných drog

Pro úplnost tématu zneužívání drog v Československu je třeba uvést, jak návykové látky fungují z pohledu chemického a fyziologického. V následujících podkapitolách je uveden stručný přehled těch nejužívanějších.

3.1 Opioidy a opiáty

Látky s tlumivým a výrazně euforizujícím efektem, název skupiny vychází z označení šťávy z nezralých makovic, tedy opia. Nejvýznamnějšími přírodními zástupci této skupiny jsou alkaloidy morfium a kodein, ze zástupců syntetických je to pak heroin, metadon a v českém prostředí také braun.⁵²

Vzhledem k nízkému procentu uživatelů heroinu před rokem 1989 v Československu je nejvýznamnějším opiodiem zkoumaného období právě braun. Až do nástupu heroinu v roce 1994 (který je dodnes celosvětově dominujícím opiátem) byl nejčastěji zneužívanou drogou z této skupiny u nás. V polovině devadesátých let byl heroinem takřka úplně vytlačen.⁵³

Braun je specificky česká droga (vzniká v období experimentů s vařením drog v sedmdesátých letech), která se vyrábí z léčiv obsahující kodein (metylmorfin). Výsledným produktem je tekutina hnědé barvy (proto braun). Hlavní složkou braunu je *hydrokodon*, který vzniká během vaření. Při správném postupu pak ve finálním produktu hydrokodon převažuje nad kodeinem.⁵⁴

Účinky braunu jsou podobné ostatním drogám ze skupiny opiátů. Bezprostředně po aplikaci uživatel pocítuje vlnu tepla, těžkosti a sucha v ústech. Po konzumaci uživatel nevnímá hlad nebo bolest, dostávají se silně euforické stavy, strnulost. Při předávkování dochází k extrémnímu zúžení zorniček, nadměrnému pocení, svědění kůže a zpomalení dechu. Právě zpomalení dechu může přejít až do jeho úplné zástavy a následné smrti.

Absolutní závislost se utváří po delší době, než u ostatních opiátů. Může jít řádově i o několik let, poté je průběh stejně invazivní, jako u ostatních opioidů.⁵⁵

⁵² Jakub MINAŘÍK, Vladimír KMOCH, *Přehled psychotropních látek a jejich účinků* in: Kamil Kalina a kol., *Klinická adiktologie*, Praha, 2015, s. 55-56.

⁵³ Tamtéž, s. 56.

⁵⁴ Nožina, *Svět drog*, s. 67.

⁵⁵ Minařík, Kmocho, *Přehled psychotropních látek*, s. 57-58.

3.2 Psychostimulancia

Látky spadající do skupiny psychostimulancií způsobují celkové povzbuzení organismu, zvyšují duševní i tělesný výkon, obvykle na úkor jeho kvality. Mechanismus účinku těchto látek je založen na stimulaci centrální nervové soustavy s důsledkem zvýšení hladiny hormonů jako jsou dopamin, noradrenalin či serotonin. To v praxi způsobuje přival energie a dobré nálady, nutkání provádět v podstatě jakoukoli činnost a potřebu být neustále v pohybu.⁵⁶

Nejvýraznějšími zástupci této skupiny z období šedesátých – osmdesátých let 20. století v Československu je metamfetamin (pervitin) a fenmetrazin/dexfenmetrazin. Dalšími zástupci, jejichž význam se u nás značně zvyšuje až po roce 1989 jsou např. MDMA nebo kokain. Dlouhodobé užívání vede k psychické závislosti a trvalému poškození kardiovaskulárního systému, které může končit smrtí. Uživatel psychostimulancií obvykle nepocítuje hlad, což s sebou nese řadu dalších zdravotních rizik. Kromě fyziologických dopadů se objevuje i řada dopadů psychosomatických, častý je rozvoj toxické psychózy. Ta je charakterizována hlubokými změnami chování a psychotickými záchvaty se sluchovými či zrakovými halucinacemi. U uživatelů pervitinu se často objevují tzv. stíhy – tedy pocity pronásledování a ohrožení a také tzv. záseky – uživatel se nadměrně koncentruje na často nesmyslnou činnost a nemůže se od ní odpoutat.⁵⁷

Fenmetrazin/dexfenmetrazin jsou farmaka dostupná na lékařský předpis, dnes už se však kvůli problémům se zneužíváním takřka nepoužívají. Před rokem 1989 byla často předepisována i zesílená forma fenmetrazinu, tzv. dexfenmetrazin, neboli pravotočivý dextrizomer fenmetrazinu. Oba léky byly předepisovány jako anorektika.⁵⁸

Metamfetamin (pervitin) patří do skupiny budivých aminů. Užívá se v práškové podobě, typicky má žluto-fialovou barvu a hořkou chuť. Většina uživatelů aplikuje intravenózně dávku v rozmezí 50-250mg, účinky nastupují ihned a trvají cca 8-24 hodin. Vstupním produktem pro výrobu pervitinu je efedrin, stimulant přírodního původu dostupný buď

⁵⁶ Pro uživatele psychostimulantů je typické např. neustálé přežvykování na prázdko, často při tom dochází k vážným poraněním dutiny ústní, protože uživatel během intoxikace.

⁵⁷ Minařík, Kmoč, Přehled psychotropních látek, s. 63.

⁵⁸ *fenmetrazin*, in: Velký lékařský slovník [online], dostupné z: [fenmetrazin | Velký lékařský slovník On-Line \(slovníky.cz\)](http://www.velky-lekarsky-slovník.cz), citováno dne 7. 3. 2022. Anorektika jsou léky předepisované k léčbě obezity.

z léčiv (využívaná např. při léčbě astmatu, kašle, nízkého tlaku, narkolepsii, nebo jako anorektikum...), nebo z rostliny *Ephedra vulgaris*, česky chvojník. Po extrakci se efedrin za pomoci louhu, červeného fosforu a dalších látek přeměňuje na metamfetamin. Výroba pervitinu v Československu je blíže pospána v kapitole č. 5.⁵⁹

3.3 Těkavé látky

Jedná se o alifatické, cyklické a aromatické uhlovodíky. Společnou vlastností těkavých látek je schopnost rozpouštět tuky a lipoidní látky, všechny mají narkotický účinek. Typickými zástupci jsou toluen, trichloretylen (ten byl obsažen v čistícím prostředku Čikuli, hojně zneužívaném právě v Československu), aceton, éter, složky obsažené v některých lepidlech a další.

Těkavé drogy se užívají v podstatě výhradně inhalačně, rychle se vstřebávají přes plicní sklípky kde narušují fluiditu buněčné membrány. Účinná dávka je již několik mililitrů látky a je v podstatě nemožné ji přesně dávkovat, což zvyšuje riziko předávkování s často fatálními následky.⁶⁰

Intoxikace je podobná stavu alkoholové opilosti, stav začíná nabuzením, pokračuje krátkou euforií s poruchami vnímání (sluchové i zrakové halucinace), stav postupně odeznívá a přechází ve spánek s následnou kocovinou. Vzhledem k nestálosti těkavých látek je doba účinku velmi krátká.

Inhalace těkavých drog s sebou přináší riziko nevolnosti, celkového útlumu centrální nervové soustavy včetně obrny dýchacího centra a poruchu cirkulace krve. Při dlouhodobém užívání dochází k poškození mozku (agresivita, labilita, degradace osobnosti, úpadek intelektu...), poškození jater a ledvin a poleptání horních i dolních cest dýchacích.⁶¹

⁵⁹ Jakub MINAŘÍK, *Stimulancia* in: Kamil Kalina a kol., *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*, Praha, 2003, s. 166.

⁶⁰ Karel HAMPL, *Těkavé látky* in: Kamil Kalina a kol., *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*, Praha, 2003, s. 193-195.

⁶¹ Minařík, Kmoch, *Přehled psychotropních látek*, s. 74-76.

4 Šedesátá léta a vznik drogové subkultury

Šedesátá léta se (nejen) u nás vnímají jako doba postupného uvolňování a liberalizace komunistické strany. K tomuto jevu docházelo postupně až do srpna roku 1968. Jedním z faktorů, proč jsou 60. léta historickým milníkem a proč jsou zvolena jako ohraničující období v této bakalářské práci je nová ústava, která vzešla v platnost právě v roce 1960.

Tato ústava mimo jiné změnila název státního útvaru z dosavadní Československé republiky na Československou socialistickou republiku, označila socialismus za vítězný směr a oficiálně uzákonila KSČ jako jedinou vůdčí politickou stranu ve státě. Tento dokument tedy definitivně ukončil období lidové demokracie v Československu, i když na počátku 60. let již dlouho existovala pouze ve formální rovině⁶².

První známkou určitého povolení režimu oproti 50. letům, které se nesly ve znamení politického teroru byla amnestie z roku 1960. Díky ní byly propuštěny oběti politických procesů z padesátých let. Šlo o 5 601 osob, mezi nimi například Antonie Kleinerová, která byla součástí procesu se skupinou Milady Horákové, odsouzena na doživotí. Na amnestii z roku 1960 pak navazovala amnestie z roku 1962, ve které bylo propuštěno dalších 2520 vězňů. Propuštění politických vězňů však neznamenalo uvolnění policejního dohledu a činnosti STB v oblasti kontroly osob. Naopak v roce 1960 dosáhl počet sledovaných osob a skupin svého maxima.⁶³

Že se stát po vydání nové ústavy distancuje od politiky 50. let je očividné i z faktu, že v roce 1963 byly v tajnosti rehabilitovány osoby spojené s vykonstruovaným „procesem s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským“ z roku 1952.

60. léta tedy můžeme vnímat jako léta plná paradoxů. Na jedné straně definitivní upevnění role KSČ ve státě, na straně druhé distanc od politiky Klementa Gottwalda a kultu stalinismu let předcházejících (ten byl likvidován od slavného projevu N. Chruščova na 20. sjezdu komunistické strany SSSR v roce 1956, v Československu můžeme jako symbol odklonu od stalinské éry vnímat například demolici Stalinova pomníku na Letenském náměstí.)

⁶² Přemysl HOUDA, Jan RATAJ, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010, s. 174.

⁶³ Tamtéž, s. 162.

Kromě změn politických jsou 60. léta i symbolem kulturní a společenské revolty mládeže po celém světě. Mládež se distancuje od konzervativního konzumního života svých rodičů. Na scénu nastupuje hnutí hippies, kapely jako The Beatles, The Rolling Stones a do popředí zájmu nastupující generace se dostává kult volné lásky a touha po nevázaném životě, který je často spojený (mimo jiné) i s užíváním drog.⁶⁴

4.1 Proměna charakteru drogové závislosti

Jak bylo popsáno v předešlé kapitole, určité formy drogové závislosti u nás existovaly již od konce 19. století. V 50. letech došlo k tabletovému boomu a závislost se stala součástí života mnoha Čechoslováků. Změna ve vnímání drogy přichází do Československa v letech šedesátých. V určitých ohledech to byla doba skutečně zlomová. V první řadě se proměňuje skupina obyvatel, která drogy užívá. Typickým uživatelem let předešlých jsou muži i ženy ve středních letech, unavení a hledající způsob, jak se povzbudit k práci a k lepším výkonům. V šedesátých letech se ale k drogám dostávají mladí lidé, kteří touží po novém prožitku, úniku z reality, nebo osobní vzpouře proti systému. V Československu vznikají první party narkomanů.⁶⁵

Proč tento zlom nastal zrovna v šedesátých letech? J. Rubeš zmiňuje jako jeden z hlavních důvodů prostý nedostatek alkoholu i drog v období 2. světové války a po ní.⁶⁶ K užívání drog tedy ve 40. a 50. letech zkrátka chyběly prostředky. Jako další z možných důvodů je i vznik zmíněných nových kulturních uskupení, které pronikly i do uzavřeného Československa a které se k užívání drog často hlásily zcela otevřeně⁶⁷. Drogy se z nástroje stávají skutečným trendem. K ještě zásadnější proměně charakteru drogové závislosti pak dojde v sedmdesátých letech. Věkové těžiště se přesouvá mezi mládež, která od svých rodičů

⁶⁴ Více se historii hnutí hippies v 60. letech zabývá např.: Mark MATTHEWS, *Droppers: America's First Hippie Commune, Drop City*, Oklahoma, 2010. Americké kultuře 60. let se věnuje také publikace: Robert COTTRELL, *Sex, Drugs, and Rock 'N Roll - the Rise of America's 1960s Counterculture*, Maryland, 2015.

⁶⁵ Některé zdroje hovoří o vzniku československé drogové subkultury, např. Nožina, *Svět drog v Čechách* s. 109: „V průběhu let se v Československu vytvořila toxikomanská subkultura. Tato subkultura se vyznačovala specifickým životním stylem, postoji, názory i hierarchií hodnot, které ani zdaleka neodpovídaly oficiálním konvencím a stavěly své vyznavače na okraj společnosti.“ Pro porovnání Jiří Drtil ve své publikaci s pojmem subkultura nepracuje.

⁶⁶ Jan RUBEŠ, *Poznámky k vývoji drogových závislostí v Československu po druhé světové válce*, in: *Protialkoholický obzor* 13 č. 2, Bratislava 1978, s. 104-108.

⁶⁷ Vliv kultury na užívání drog v Československu je více rozebrán v kapitole č. 6 – Kultura, český underground a drogy.

okoukává zálibu v užívání tabletek a zdokonaluje drogy ve smyslu výroby nových, účinnějších látek. Právě tyto trendy vývoj šedesátých let předznamenal.

4.1.1 „Čičači“

První velkou skupinou drog, kterou je třeba v kontextu drogové závislosti šedesátých let zmínit jsou tzv. těkavé látky (zvané též inhalační nebo prchavé). Začaly se zneužívat právě v průběhu šedesátých let a jejich popularita rostla až do let sedmdesátých a osmdesátých.⁶⁸ Vdechování těkavé látky za účelem intoxikace se běžně označuje jako čichání, pro uživatele se zaběhl pojem čičač.

Rozšíření mezi nejmladší generaci uživatelů (od deseti let věku) je pro inhalační drogy typické. Ve věkové skupině nad dvacet pět let se tento typ závislosti v podstatě nevyskytuje, část toxikomanů po čase přejde k užívání jiných, efektivnějších drog. Látky byly lehce dostupné (pro mladistvé snadněji než např. alkohol), velmi levné a užití drogy není (oproti např. injekčnímu podání) nijak náročné. Cesta k experimentu byla tedy v podstatě bez překážek. Nožina uvádí, že viníkem popularizace čichání mohou být dobová periodika⁶⁹, která v určitém období začala produkovat články o čichání lepidel v kapitalistických zemích. Autor zmiňuje i týdeník Československého státního filmu, který v kinech v podstatě nabídl podrobnou instruktáž k tomu, jak těkavé látky zneužít. Fakt, že negativní informace je také informace byl v tomto případě bohužel zcela opomenut a následky na sebe nenechaly dlouho čekat.⁷⁰

Drtil ve své publikaci označuje za nejdříve zneužívanou těkavou látku v ČSSR trichlorethylén. Toto průmyslové rozpouštědlo a odmašťovadlo bylo součástí „legendárního“ čistícího prostředku Čikuli. Uživatel obvykle k inhalaci využíval látkový kapesník. Ten se napustil libovolným rozpouštědlem, přiložil k obličejí a uživatel inhaloval výpary tak dlouho, dokud nedosáhl kýženého psychotropního výsledku. Po užití drogy se mladiství stávali nezvladatelnými.⁷¹

⁶⁸ Podrobné informace o chemických vlastnostech, farmakologických a toxikologických účincích jednotlivých látek viz kapitola 3., Vlastnosti a účinky nejčastěji užívaných drog.

⁶⁹ *Mladý svět*, *Směr* a další.

⁷⁰ M. NOŽINA, *Svět drog*, s. 101.

⁷¹ Drtil, *Aktuální závislosti*, s. 55 - 56.

Dalším z běžně zneužívaných rozpouštědel je všeobecně známý toluen (methylbenzen). Ze statistik dostupných v Drtilově publikaci můžeme určit, že popularita toluenu v 70. letech předčila trichlorethylén⁷². Publikace uvádí také tento příklad porovnání dvou zmíněných látek jedním z uživatelů:

„Toluen oceňuje více než trichlorethylén. Trichlorethylén je sladký. Toluen se šíří po celé místnosti, praští přes nos. Trichlorethylén se šíří málo. Oba jsou sladké, ale toluen méně.“⁷³

Obvyklým jevem jsou také takzvané čichačské party a čichačské seance. Ty probíhají v menší skupině lidí, společně inhalují vybranou látku z kapesníku, pro zvýšení účinků se přikrývají dekou, aby došlo k opětovnému dýchání již vydechnutých par. Akce je doplňována hudbou, beatovou nebo klasickou, ta má za úkol podtrhnout a zintenzivnit halucinace.

Jedním z hlavních nebezpečí trendu čichání těkavých látek je v podstatě nemožnost cíleně kontrolovat dávku. Snadno pak dojde k omdlení, vylití látky do oblečení, ložního prádla, koberce apod., čímž dojde k další nepřetržité inhalaci, která pak obvykle končí smrtí. Dalším nebezpečným faktorem je také zmíněný věk čichačů. Dávky toxických rozpouštědel jsou pro často ještě prepubertální organismus devastující.

Mohl se systém tomuto trendu účinněji bránit? Nožina uvádí, že po vleklých jednáních byl zakázán prodej okeny a čikuli v původním složení. Pro čichače ale nebyl žádný problém si obstarat jakoukoliv jinou, volně prodejnou látku podobného typu. Například prodej toluenu byl v České republice omezen až v roce 2007, od kdy je prodej povolen pouze pro živnostníky v příslušných odvětvích.

Těkavé látky jsou v podstatě nejproblematičtější kategorií, co se legislativních omezení týče. Vzhledem k tomu, že nikdy nešlo o produkty primárně určené k fyzickému užívání, nýbrž o produkty s nenahraditelným průmyslovým významem, není možné je prostě umístit na seznam omamných látek a jejich prodej trestat podobně, jako prodej jiných návykových látek. V takové situaci je jednou z mála zbraní kvalitní primární protidrogová prevence, a to zejména v nižších ročnících základních škol. Vzhledem k popírání existence drogových

⁷² Tamtéž, s. 56.

⁷³ Tamtéž, s. 58.

závislostí v socialistickém Československu, a to hlavně v 50. – 70. letech nelze předpokládat, že by v této době takové programy na školách probíhaly. Žádné konkrétní informace o protidrogové prevenci v daném období nejsou dostupné.

V dnešní době už je obliba těkavých drog na ústupu.⁷⁴ Proč mladá generace šedesátých a sedmdesátých let „čichala“ a dnes jsou to spíše výjimečné případy? Důvodů může být celá řada, například větší přístupnost „zajímavějších“ drog jako je marihuana, jejíž spotřeba se oproti zkoumanému období zvedla o stovky procent. Dalším důvodem může být lepší protidrogová prevence na školách, která by měla zahrnovat i poučení o těkavých látkách a obrovském riziku jejich užívání, z hlediska nekontrolovatelnosti dávkování. V neposlední řadě to může být věc trendu. Čichat doma po škole toluen už zkrátka není „in“.

4.1.2 Tabletová kultura nekončí

V předchozí kapitole se práce mimo jiné věnuje rozmachu užívání volně dostupných léčiv v poválečném Československu. Je ale potřeba si uvědomit, že tento fenomén v 50. letech nekončí. Byl spíš jakousi předzvěstí a základem lékové smršti, která v Československu následovala. Nožina ve své publikaci uvádí, že až 60. léta přinesla skutečný rozvoj lékové toxikomanie.⁷⁵

Kromě hojně zneužívané Algeny, která je podrobněji rozebrána v kapitole XY se do Československa dostávají nové léky, zejména Fenmetrazin (zprvu pod názvem Preludin) a Dexfenmetrazin, řadíme je do skupiny psychostimulancií.⁷⁶ Jde o léky, které byly z počátku hojně předepisovány na hubnutí, případně při poruchách soustředění, jako antidepresiva i k léčbě řady dalších symptomů⁷⁷. V závěru 50. let se ale objevují první studie, ať už zahraniční či domácí, které hovoří o zneužívání Fenmetrazinu jako drogy, která vyvolává psychotické stavy velmi podobné projevům schizofrenie.⁷⁸

⁷⁴ Např. v roce 2006 bylo zaznamenáno 14 případů úmrtí na předávkování těkavými látkami, v roce 2020 to byly 2 případy. In: Pavla CHOMYNOVÁ, *Aktuální situace v oblasti užívání nelegálních drog v České republice*, Praha, 2021.

⁷⁵ Nožina, *Svět drog*, s. 233.

⁷⁶ Tyto léky se do Československa dostávají již na počátku 50. let, o jejich masovém zneužívání ale můžeme hovořit až od let 60. Chemické vlastnosti a psychosomatické účinky těchto látek viz kapitola XY.

⁷⁷ Podrobný seznam uveden v: Eduard URBAN, *Toxikomanie*, Praha 1973, s. 125.

⁷⁸ V. VONDRÁČEK a kol., *Toxikomanické tendence v ČSSR v posledních letech* in: *Protialkoholický obzor* 1, č. 4, Bratislava 1966, s. 119 – 123.

Konkrétní čísla uvádí ve své publikaci E. Urban, z tabulky jasně vyplývá mnohonásobný nárůst spotřeby těchto farmak, a to hlavně mezi lety 1959 – 1960. Během pěti let se spotřeba psychostimulancií typu Fenmetrazin zvýšila asi sedmnáctkrát.

1952	0,958
1953	0,606
1954	0,408
1955	0,391
1956	0,319
1957	0,367
1958	0,909
1959	1,075
1960	10,020
1961	12,869
1962	13,303
1963	15,068
1964	17,371

(Tab. 1: *Spotřeba stimulancií CNS v Československu v letech 1952 až 1964 v miliónech tablet⁷⁹⁾*)

Fenmetrazin je jednou z mála drog, která se masově rozšířila v Československu, ale i v zemích západního světa (obvykle, jak je zmíněno v predešlých kapitolách, se do Československa západní drogy dostávaly poměrně těžko, často skoro vůbec. „Výhodou“ fenmetrazinu byl fakt, že šlo o legální přípravek dostupný na lékařský předpis.

S tímto lékem jsou také spojeny první zaznamenané pokusy o manipulaci s léčebnými přípravky za účelem získání drogy. Protože nebylo vždy snadné lék na předpis sehnat (hlavně po roce 1964, kdy už byly vedlejší účinky fenmetrazinu mezi lékaři známější a tak byli s jeho předepisování opatrnější), zaměřili se toxikomani na podobný, volně dostupný lék Bromadryl F⁸⁰⁾, ze kterého se pokoušeli filtrací získat právě Fenmetrazin. I když šlo o pokusy neúspěšné, můžeme hovořit o vzniku nového trendu v oblasti drog

⁷⁹⁾ E. Urban, *Toxikománie*, s. 126.

⁸⁰⁾ Lék určený k léčbě alergických stavů (antihistaminikum). Aby lék neměl příliš tlumivý účinek, což je pro antihistaminika typické, je obohacován o budivý fenmetrazin.

v Československu.⁸¹ Domácí výroba drogy z jiných, dostupnějších látek se během následujících let dostane na pomyslný drogový vrchol.

Konkrétnější data ohledně počtu toxikomanů v šedesátých letech neexistují – veřejná bezpečnost je evidovala až od roku 1973. Podle dostupných dat o prodeji návykových léčiv ale můžeme předpokládat, že obliba „fetování“ masivně rostla.

Šedesátá léta přinesla do Československa celou řadu celospolečenských změn. Dochází k proměně celé společnosti a dle rostoucí popularity nových, alternativních hudebních stylů (které přechází až do stylů životních) je zřejmé, že právě v tomto období se mládež definitivně odklání od konvencí a starých pořádků a hledá nové způsoby trávení volného času, ale kompletně se projevuje také jejich vnímání světa.

⁸¹ M. NOŽINA, *Svět drog*, s. 103.

5 70. léta a nová éra drogové závislosti

Zatímco v 50. a 60. letech se drogové závislosti v Československu nesly převážně v duchu zneužívání volně dostupných látek (léky, ředidla aj.), v 70. letech nastal pomyslný drogový zlom. Hlavní věkové těžiště uživatelů drog přesunulo se do kategorie 18-25 let⁸², tedy mezi mládež⁸³ (zejména zneužívání tablet v minulých dekádách se týkalo hlavně lidí ve středním věku). Do popředí zájmu mladých narkomanů dostaly zcela nové drogy, které do té doby buď vůbec neexistovali, nebo byly dlouho zapomenuty. Z toho pramení hlavní výhoda takových drog pro jejich uživatele – nejsou na seznamu omamných látek⁸⁴, nejsou tedy za jejich výrobu, držení nebo užívání právně postihnutelní.

5.1 Pervitin

„Dan Horyna se kdysi snažil napodobit životní styl amerických květinových dětí. On i jeho vrstevníci s nimi sdíleli nejen vášeň pro východní filozofické nauky, ale také náklonnost k různým chemikáliím. Nedostupnost LSD, heroinu nebo kokainu vyřešilo tradiční české kutilství. Podle výrobních patentů, která používala nacistická armáda se naučili podomácku vyrábět pervitin.“⁸⁵

Trend podomácku vyrobených drog se u nás v 70. letech začal rozšiřovat nenápadně, jen v malých partách. Postupně však nabral závratnou rychlost. Důkazem je fakt, že v 80. letech už je pervitin dle záznamů SNB nejvíce zneužívanou drogou v ČSSR.⁸⁶ Daniel Horyna, člen generace tzv. prvních českých toxikomanů, hovoří o letech mezi lety 1973 – 1976 jako o období experimentování. Velmi malá skupina zasvěcených vaříčů v polovině 70. let získávala informace hlavně z literatury, případně od osob, kterým se podařilo vycestovat na

⁸² Specifické je experimentování s těkavými látkami, kde je typickým uživatelem osoba ve věku 12-15 let.

⁸³ M. Nožina, Svět drog, s. 108.

⁸⁴ Seznam omamných látek součástí přílohy vyhlášky 57/1967 Sb. v plném znění dostupné z: [57/1967 Sb. \(psp.cz\)](https://www.psp.cz)

⁸⁵ *Pološero, Závod o slast, dokumentární cyklus České televize, režie Radovan Slánský, 2011.*

Krátký dokument pojednává mimo jiné o příběhu Daniela Horyny, který se sám označuje za jednoho z členů první generace českých toxikomanů. Horyna hovoří o počátcích domácího vaření pervitinu, svá slova doplňuje ukázkou německy psané knihy s receptem na výrobu pervitinu.

⁸⁶ Jaroslav SKÁLA, *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abúzus a závislost*, Praha, 1986, s. 44.

Skála ve svém textu uvádí prvenství pervitinu konkrétně od roku 1984.

západ. Postupně se výrobní know-how rozšiřovalo mezi další osoby a do dalších, mimopražských regionů.⁸⁷

Veřejná bezpečnost si výroby pervitinu povšimla (nejpozději) v roce 1978, kdy se ve výročním vyhodnocení VB objevila zmínka o prvních dvou případech spojených s výrobou pervitinu.⁸⁸ V té době ale pervitin stále nebyl na seznamu omamných látek.

Mezi odbornou veřejností byl pervitin známý zřejmě už od počátku rozmachu jeho v 70. letech. Karel Urban ve své publikaci z roku 1973 věnuje metamfetaminu⁸⁹ krátký odstavec, ve kterém uvádí, že jde o drogu, která je od počátku 70. let běžně zneužívána a dokonce je některými odborníky považována za nebezpečnější, než obávaný heroin.⁹⁰

V 70. letech z Československa nevymizela narkotika, která známe z předešlých dekád. Stále přetrvávalo hojné zneužívání léčiv jako je např. dexfermetrazin. V domácích varnách se kromě pervitinu vařilo také tzv. *áčko*, tedy roztok kodeinového analgetika Alnagonu, užívaný intravenózně. Prodej Alnagonu vzrostl mezi roky 1969 a 1985 asi o 160 milionu balení za rok.⁹¹ A dále *braun*, vyrobený složitější syntetizací látky dihydrokodeinu z kodeinových léčiv. Přezdívku *braun* získal pro svou typickou hnědou barvu. Přezdívá se mu také *český heroin*, i když z chemického hlediska se o heroin nejedná. Rovněž se užívá intravenózně.⁹²

Z řady zmíněných zdrojů vyplývá, že se v Československu rozmohlo experimentování s velmi širokou škálou všech dostupných látek. Pervitin se však od ostatních drogových experimentů 70. let liší hlavně svou obrovskou popularitou, díky které si velmi rychle získal pozici jakéhosi symbolu domácí drogové scény. Své výsadní postavení si drží v České republice dodnes.

⁸⁷ *Piko*, film, režie Tomáš Řehořek, ČR, 2010, úryvek s výpovědí Daniela Horyny.

⁸⁸ Pavlína TRENEVOVÁ, *Nealkoholová toxikomanie v letech 1973 – 1978 na území ČSR (Sonda do práce Veřejné bezpečnosti na poli protidrogové problematiky)*, in: Sborník archivu MV 2, Praha 2004, s 111.

⁸⁹ Metamfetamin je synonymem pro pervitin, jeho chemické vlastnosti a účinkování na lidský organismus jsou podrobněji popsány v kapitole č. 2 – nejčastěji zneužívané drogy.

⁹⁰ URBAN, *Toxikománie*, s. 128.

⁹¹ Pavel VANTUCH, *K odlišným přístupům k osobám zneužívajícím roztok Alnagonu v ČSR a SSR*, in: 95 Kriminologický sborník 32, č. 8, 1988 s. 377.

⁹² Kolář, *Drogy v Československu*.

5.1.1 Cesta k hotovému pervitinu

Před zahájením výroby pervitinu je potřeba získat látky, ze kterých je možné ho podomácku uvařit. Výroba vychází z látky zvané *efedrin*, který se typicky získával například z kapek proti kašli Solutan nebo z jiných léčiv, která efedrin obsahují. Bylo možné ho získat také ve své čisté podobě z takzvaných *efedrinek* (farmaceutické továrny věnujících se mj. výrobě efedrinových léčiv, jednou z nich byla továrna v Roztokách u Prahy).⁹³

Během 70. let narůstá počet vloupání do lékáren a zdravotnických zařízení. Nekradou se jen samotné léky⁹⁴, ale také recepty s razítky, na které pak bylo možné vyzvednout požadovaná léčiva. Veřejná bezpečnost se tímto problémem začíná zabývat v roce 1978. V témž roce vydala upozornění o nutnosti zavést potřebná opatření k zabezpečení lékárenských a zdravotnických zařízení, ale i zaměstnanců lékáren a lékařů (objevují se i případy, ve kterých léčiva rozkrádají sami zaměstnanci, podobě jako tomu bylo v předešlých dekadách u morfinu).⁹⁵

Efedrin není jedinou potřebnou látkou k výrobě pervitinu. „Receptů“ je celá řada, podle dostupných informací se v Československu a dnes v České republice používá hlavně metoda výroby za pomoci jódu a kyseliny fosforové, rozpouštědla (typicky toluen nebo benzín) a kyseliny solné.⁹⁶ Lékař, který se v roce 1978 vyjadřoval k prvním odhaleným případům pervitinových varen ve zprávě VB uvádí, že: „výroba pro trochu zručného a zkušeného chemika není problém“.⁹⁷

„Honza Malý, talentovaný chemik-technolog a nedostudovaný farmaceut. Nedělali jsme nic jiného, než jsme studovali literaturu a vyhledávali látky, které měly psychotropní účinky. Honza narazil v Riedlově a Vondráčkově Toxikologii⁹⁸ nebo v Alkaloidech na odkazy na

⁹³ Pavel GREGOR, rozhovor pro server Idnes.cz [online], dostupné z: [V ČSSR pomohl probudit pervitin, teď fetáky léčí. Pustili jsme džina, říká - iDNES.cz](https://www.idnes.cz/veda/zpravy/V-ČSSR-pomohl-probudit-pervitin,-ted-fetaky-leci.-Pustili-jsme-džina,-říká-iDNES.cz), citováno dne 23. 2. 2022. Pavel Gregor je rovněž jedním z členů první toxikomanské generace. Narkomanská skupina, jejíž součástí byl se stala předlohou pro román *Memento* Radka Johna.

⁹⁴ Kromě léčiv obsahující efedrin jsou to také léčiva Valoron, Diazepam, Fenobarbital aj.

⁹⁵ Trenevová, Nealkoholová toxikomanie 1973 – 1978, s. 111.

⁹⁶ Michaela ŠTEFUNKOVÁ (ed.), *Metamfetamin (pervitin), situace v EU a její globální kontext*, Praha, 2010, s. 21.

⁹⁷ Trenevová, Nealkoholová toxikomanie 1973 – 1978, s. 111.

⁹⁸ Jde o následující publikaci: Vladimír VONDRÁČEK, Ota RIEDL, *Klinická toxikologie*, Praha, 1971.

patenty. Jelikož uměl jazyky a měl vysokoškolský index, mohl navštěvovat patentovou knihovnu, kde začal vyhledávat patenty. Tak jsme se dostali na metamfetamin.“⁹⁹

Z literatury a rozhovorů s prvními vařiči pervitinu (a jiných experimentálních drog) vyplývá, že součástí prvních drogových part byl obvykle alespoň částečně chemicky vzdělaný člen, často student, který byl pomocí studia původních receptů¹⁰⁰ schopen v domácích podmínkách pervitin (či jiné drogy) uvařit. Toto know-how potom předával ostatním, kteří přesně daný postup dodržovali a byli pak schopni drogu také vyrobit. Vařič byl pomyslným vedoucím drogové party, jelikož byl tím, kdo dokáže ostatním drogu poskytnout.

Domácí vaření drog s sebou neslo celou řadu rizik. Jedním z nich byla samotná práce s vysoce reaktivními chemickými látkami, při sebemenší chybě ve výrobním postupu mohlo dojít k výbuchu, což je vzhledem k nekvalifikovanosti vařičů riziko zásadní. Dalším z rizik je pak kvalita drogy, která byla v dané várce vyprodukována. Během vaření se v substanci mohou vytvořit nežádoucí toxické látky, které mohou po aplikaci vyvolat nežádoucí účinky, často s fatálními následky.¹⁰¹

Stále vzrůstající obliba pervitinu v Československu byla výsledkem zřejmě touhy mládeže po nových prožitcích, které jim mohly drogy poskytnout. Rozmach domácích varen je jen kreativní reakcí na dobu, ve které nebylo možné obstarat drogy západní. Kvůli neúplným a nepřilíš věrohodným statistikám (které se značně liší od odhadů odborníků) nemůžeme s jistotou říci, zdali by bylo množství narkomanů v Československu nižší, kdyby byl stát součástí západního světa a měl otevřené hranice. S velkou pravděpodobností by ale nedocházelo (nebo ne v takovém množství) k poměrně divokým a často tragicky končícím domácím pokusům o vaření nových drog.

⁹⁹ Gregor, V ČSSR pomohl probudit pervitin in: iDNES.cz.

¹⁰⁰ Viz rozhovor s Danielem Horynou, reference č. 83.

¹⁰¹ Alojz JANÍK, *Drogy a společnost*, Praha, 1990, s. 157-158.

6 Kultura, český underground a drogy

„Underground není vázán na určitý umělecký směr nebo styl, přestože například v hudbě se projevuje převážně rockovou formou. Underground je duchovní pozice intelektuálů a umělců, kteří se vědomě kriticky vymezují vůči světu, ve kterém žijí. Je to hnutí, které pracuje převážně s uměleckými prostředky, ale jehož představitelé si uvědomují, že umění není a nemá být konečným cílem snažení umělců. [...] Underground vytvářejí lidé, kteří pochopili, že uvnitř legality se nedá nic změnit, a kteří ani neusilují do legality vstoupit. [...] Stručně řečeno, underground je aktivita umělců a intelektuálů, jejichž dílo je nepřijatelné pro establishment, a kteří v této nepřijatelnosti nejsou trpni a pasivní, ale snaží se svým dílem a svým postojem o destrukci establishmentu.“¹⁰²

Pokud hledáme příčiny rozmachu užívání drog u československé mládeže, je potřeba se blíže podívat na skupiny, ke kterým užívání drog do jisté míry patří (hlásí se k nim často zcela otevřeně) a které se staly vzorem a symbolem revolty pro značnou část Československé mládeže. Vzorem těchto skupin, které můžeme jednotně zahrnout pod pojem *český/československý underground* byly podobné skupiny ze západu (ať už hudební, literární nebo výtvarné), které propagovaly svobodný a volný život nesvázaný tradičními hodnotami. V zemích východního bloku získává underground také silný politický podtext,¹⁰³ protože (jak vyplývá z textu Ivana Jirouse) myšlenky a zásady undergroundu nejsou slučitelné se současným politickým zřízením. To jeho členy uvrhá do ilegality a jejich příznivcům přináší riziko perzekuce ze strany vládnoucího režimu.

Jako jeden z důvodů obliby západní kultury v československém prostředí je uváděno dědictví šedesátých let. Volnost v kulturní sféře, pronikání nových západních trendů a malé zásahy cenzury sice již nebyli realitou normalizační doby, ovšem hlad po západních kulturních i spotřebních produktech zůstal v lidech zakotvený až do pádu totalitního režimu.¹⁰⁴ Pro utvoření přesnější představy o kulturních činitelích, který svým

¹⁰² Ivan Martin JIROUS, *Zpráva o třetím českém hudebním obrození*, Praha, 1975.

¹⁰³ Střety se zákonem a zavedenými společenskými normami se týkají i undergroundových skupin západních států. Nešlo však o tak jednoznačný odpor proti samotnému vládnoucímu režimu, jako tomu bylo v Československu a ostatních zemích východního bloku.

¹⁰⁴ Josef VLČEK, *Alternativní hudební scény* in: Josef ALAN (ed.), *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945 – 1989*. Praha, 2001, s. 20.

bezprostředním přístupem k drogám mohli ovlivnit mládež uvádím v následujících podkapitolách podrobněji dva příklady.

6.1 Beat Generation

Jedním z kulturních uskupení, které prokazatelně ovlivnilo vznikající Český underground již v období před rokem 1968 je americké hnutí *beat generation*, česky *zbitá generace*.¹⁰⁵ Zásadním momentem, ve kterém vstoupilo toto uskupení do povědomí mladých Čechoslováků byla návštěva jednoho z hlavních představitelů – Allena Ginsberga v Praze od května do února roku 1965.

Allen Ginsberg se do Československa dostal v podstatě oficiální cestou (s legalizací pobytu mu pomohl Josef Škvorecký). Aktivně se účastnil sjezdu spisovatelů, pořádal řadu veřejných čtení (např. na filozofické fakultě UK).¹⁰⁶ O jeho návštěvě dokonce vyšel informativní sloupek v Rudém právu:

Na besedě s Allenem Ginsbergem

Významný americký básník Allen Ginsberg, s jehož verši nás zatím u nás seznámila jenom Světová literatura, navštívil v těchto dnech Československo. Je jedním ze skupiny amerických básníků nazývané »beat«, která sehrála v dnešní americké literatuře svou pozitivní úlohu a jejíž autoři (kteří se stoc jako skupina již rozšířili), např. Ginsberg, Ferlinghetti, Corso (jehož sbírka veršů Mokrě moře vychází právě u nás) svým básnickým dílem listě přešli svou generaci.

Na své pondělní pražské besedě se spisovatel hovořil Ginsberg o některých společenských otázkách, o současném stavu poezie ve Spojených státech i o své vlastní práci. »Snažil se doslova vnímat svět kolem sebe, bez kategorií a předpokladů, abych měl smysly otevřeny pro přímý kontakt s okolím,« řekl. Přijel se seznámit s naší skutečností a od nás, jak řekl, bude pokračovat ve svém výzkumu socialistického vesmíru cestou do Moskvy. Navštívil Fadu zemi, mezi jinými i Kubu (s nemalými pasovými obtížemi doma, jak prozradil).

Allen Ginsberg nastínil na besedě současný stav americké poezie, hovořil o důležitosti vlivu básníků starších pokolení, Walta Whitmana, T. S. Ellota, a zejména pak o významu, jaký má pro americkou avantgardní poezii dílo Williama Carlise Williamse, který čerpal z konkrétních zdrojů života kolem sebe a pro něž musí poezie žít životem současnosti. (Výbor z Williamsova díla, nazvaný Hudba pouště, vyšel u nás nedávno v edici Plamen.)

S tvorbou Allena Ginsberga budou mít naši čtenáři záhy příležitost seznámit se podrobněji v chystaném překladu jeho básní Kollent. -mv-

Allen Ginsberg na besedě

Obr. č. 1 – Na besedě s Allenem Ginsbergem in: Rudé právo, č.61 vydání 3. 3. 1965

¹⁰⁵ NOŽINA, *Svět drog*, 1997, s. 111. Beat generation bylo literární a umělecké hnutí ve Spojených státech. Vzniklo v 50. letech 20. století, členové skupiny byli známí pro svůj bohémský způsob života, odmítání tradičních hodnot a autorit, nebo otevřené experimentování s drogami. Zkušenosti s drogami jsou následně reflektovány v jejich básních.

¹⁰⁶ Josef MONÍK, *Král majálesu* in: Mladá fronta, č. 17, 29. 4. 1990, s. 4.

Symbolem Ginsbergovy návštěvy se stala poetická kavárna Viola, ve které dle svědků pobýval každý večer, recitoval své verše a diskutoval s celou řadou svých obdivovatelů (například s Václavem Hrabětem, který krátce po Ginsbergově příjezdu nešťastnou náhodou zahynul).¹⁰⁷

6.1.1 Král majálesu

V květnu 1965 se v Praze konal studentský majáles. Pro veřejnost a zejména vysokoškolské studenty šlo o velkou událost, jelikož konání akce bylo povoleno po dlouhé, devítileté pauze. Samotné povolení majálesu bylo důkazem mírného uvolnění režimu a změny přístupu establishmentu směrem k mládeži.¹⁰⁸

Jedním ze zásadních prvků celé akce byla volba krále majálesu, na tento post se studenti snažili najít co nejvhodnějšího kandidáta, který bude silným symbolem současné atmosféry ve studentské obci. Volba padla nejdříve na Josefa Škvoreckého, který pro nemoc účast odmítl, ale slíbil, že za sebe najde vhodného náhradníka. Studenty tak odkázal právě na Ginsberga, který se zrovna vrátil z návštěvy Moskvy zpět do Prahy.

„Tak jsme zakleпали na dveře hotelu, vešli jsme – a Ginsberg. No a viděli jsme postel, postel plnou peřin, tak jsme řekli pár slov a peřiny odlétly a pod nimi ležel i v kečkách a oblečený Ginsberg a ten s velkou radostí souhlasil.“¹⁰⁹

Králem majálesu byl skutečně zvolen, po celodenní mohutné slavnosti se spolu s menší skupinou studentů přesunul na Hlávkovu kolej, kde se účastnil několikahodinové besedy se studenty. Na ní odpovídal mimo jiné i na otázky politického rázu, otevřeně kritizoval politiku Sovětského svazu i Československa. Právě tato beseda byla začátkem konce jeho návštěvy. Mimo studentů se jí tajně zúčastnil i kapitán oddílu SNB Karel Vodrážka, který následně sepsal podrobnou zprávu¹¹⁰ o Ginsbergově počínání na koleji a předal jí ministerstvu vnitra.

¹⁰⁷ Petr BLAŽEK, *Vyhoštění krále majálesu* [online] in: Ústav pro studium totalitních režimů, Paměť a dějiny, 2011, citováno dne 1. 3. 2022.

¹⁰⁸ Michal SVATOŠ, *Historie studentských majálesů*, In: Dějiny a současnost, r. 23, č. 2, Praha 2001, s. 22–26.

¹⁰⁹ Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. Díl 1. Disent v období tzv. normalizace* (Rozhovor Pavla Urbáška s Jiřím Müllerem, květen – červen 2004), Praha 2005, s. 579–580.

¹¹⁰ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-KR, sv. a. č. 591839 MV, Allen GINSBERG, americký básník – beatnik – zpráva, 3. 5. 1965.

V tuto chvíli se pro SNB stává Allen Ginsberg definitivně nežádoucí osobou, kterou je třeba z Československa vyhostit.¹¹¹

Po incidentu na koleji nabraly události rychlého spádu. Ministerstvo vnitra učinilo řadu kroků k usvědčení Allena Ginsberga z protistátní činnosti či ohrožování mravní výchovy mládeže. O jeho vyhoštění se zasloužil mimo jiné také psychiatr Jaromír Rubeš¹¹², který se ve své praxi setkal s pacienty, kteří v souvislosti se svou drogovou závislostí uváděli právě osobu A. Ginsberga. Poslední kapkou pak byla krádež spisovatelova soukromého zápisníku dne 3. května 1965 v poetické kavárně Viola. Kvůli němu byl Ginsberg o několik dní později předveden k výslechu.¹¹³ Po celé sérii provokací ze strany SNB byl nakonec 7. května 1965 z Československa vyhoštěn.¹¹⁴

Několik dní po vyhoštění vyšel v Rudém právu článek odsuzující Allena Ginsberga jako osobu, která zneužila Československé pohostinnosti ke kažení místní mládeže.¹¹⁵ Autor sám ale na Československo nikdy nezanevřel, jeho báseň Král Majáles (orig. King of May) se stala jedním z básnickových ikonických děl. Autor se hned v roce 1990 do Československa opět vrátil. Na počátku své návštěvy v roce 1965 napsal následující slova:

„Český komunismus s byrokraty nahoře a tajemnými procesy. Teror jako na Kubě, jenomže lépe zamaskován. Všechny kapitalistické mýty o komunismu jsou pravdivé. Začal jsem pociťovat, že komunismus je všude velkou brzdou. Všude se šeptá, J. se vždy podvědomě rozhlíží kolem v restauraci, kdo sedí poblíže a zda naslouchá, nebo nenaslouchá... Lidé v Československu se již nebojí mluvit otevřeně, znají-li vás. Ostře kritizují vládu. Měli jsme schůzku s básníkem HOLANEM, velký muž. Říká, že věří ve vzkříšení. Vždy se může někomu důvěřovat v policejním státě... Sešel jsem se s panem SCHMIDTEM. Tento režim je... každý musí mít potvrzení o zaměstnání... je tak neuvěřitelně hloupý, to je tragické.“¹¹⁶

¹¹¹ Blažek, Vyhoštění krále majálesu, s. 38 – 40.

¹¹² Jaromír Rubeš se ve své psychiatrické praxi zabýval drogovou problematikou. Je autorem publikace Závislost na alkoholu a jiných drogách (Praha 1987).

¹¹³ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-KR, sv. a. č. 591839 MV, Protokol o výslechu svědka Allena Ginsberga, 6. 5. 1965.

¹¹⁴ BLAŽEK, Vyhoštění krále majálesu, 2011, s. 41 – 42.

¹¹⁵ Kocovina s Ginsbergem in: Rudé právo, 17. 5. 1965, s. 2.

¹¹⁶ Archiv bezpečnostních složek, Zpráva o pobytu Allena Ginsberga v Československu, Praha 13. 5. 1965. Přímé citace v oficiálních zprávách Veřejné bezpečnosti jsou důkazem o odcizení autorova soukromého zápisníku.

Vyhoštěním z povědomí Československé mládeže ale nezmizel. Jeho texty byly až do roku 1989 tajně opisovány a rozšiřovány – Ginsberg se stal jedním ze symbolů československého undergroundu, symbolem vytoužené svobody a odkaz jeho návštěvy a tvorby se mezi mladými, nespokojenými lidmi nesl až do sametové revoluce. Autor se v roce 1990 do Československa opět vrátil.

Otázkou je, zdali mohla Ginsbergova návštěva Prahy ovlivnit zvýšení zájmu mládeže o drogy. Podle výpovědi psychiatra Jaromíra Rubeše vyplývá, že zřejmě ano. Otevřená záliba v drogách celé Beat generation mohla vyvolat mezi skupinami mládeže, která beatníky obdivovala, touhu experimentovat s podobnými látkami, jako oni. Snaha přiblížit se západním vzorům mohla mít i takovouto podobu. Není ale jasné, zdali by mladí k těmto vzorům netíhli méně, kdyby nešlo v utaženém, socialistickém státě o „zakázané ovoce“.

6.2 Plastic people of the universe

Pokud bychom chtěli vybrat jeden symbol československého undergroundu, byla by jím nepochybně rocková kapela The Plastic People of the Universe.

„Rock, který na Západě už ztrácel svůj původní společenský význam a stal se jen konzumní hudbou, u nás stále ještě měl svůj počáteční subverzivní náboj, mimo jiné díky stupdním zákazům ze strany establishmentu. Rock byla cesta, poníž se mohli mladí dát, živel, který pomohl generaci stmelit. Ale někdo ho musel v Československu zahrát – a to udělali Plastici.“¹¹⁷

Příběh kapely od jejího vzniku v roce 1968, přes zlomový moment zatčení členů kapely a tzv. *procesu proti undergroundu*, následný přesun kapely do úplné ilegality až po dobu současnou uvádí detailněji publikace *The Plastic People of The Universe texty* autora Jaroslava Riedla.¹¹⁸

Do určité míry je působení kapely spjaté i s užíváním drog. Na jednu stranu na to měla nepochybně vliv snaha režimu prezentovat nejen *Plastiky*, ale i ostatní beatové kapely jako skupiny „vulgárních chuligánů, hudebních analfabetů a psychicky narušených individuí“¹¹⁹,

¹¹⁷ Egon BONDY, *Předmluva Egona Bondyho* in: *The Plastic People of The Universe texty*, Praha 1997, s. 13.

¹¹⁸ Jaroslav RIEDL, *The Plastic People of The Universe texty*, Praha 1997.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 19.

kteří fungují v úzkém spojení se skupinami toxikomanů a sami drogy často užívají.¹²⁰ Na stranu druhou k tématu drog kapela svými texty často sama odkazuje, na příklad v názvech písní: *Poschodí omamných jedů* (1969), *Lihová barva drogová* (1969), nebo v textech písní *The universe symphony and melody about plastic doctor* a *Toxika*:

„(...)

Pomoz mi doktore prosím tě

Já právě potřebuju LSD

Plastický doktor pod drogami

*Plastický doktor úplně správný*¹²¹

„*Jsem obětí vázanosti*

toxikomanické

Mohlo by to býti k zlosti

ale je to komické

Piju pivo, žeru prášky

stejně sotva usnout smím

Ráno prodám prázdný flašky

*Julie mi helfne s tím*¹²²

¹²⁰ Nožina, *Svět drog*, s. 111.

¹²¹ The Plastic People of the Universe, *The universe symphony and melody about plastic doctor* in: album *Muž bez uší*, 1969-1972, vydáno 2002.

¹²² The Plastic People of the Universe, *Toxika* in: album *Egon Bondy's Happy Heart Club Banned*, 1978.

Otevřený přístup k návykovým látkám v undergroundových textech je důkazem, že v období 70. let nebyly drogy pro mládež něčím šokujícím, překvapivým, nebo něčím, s čím by se (minimálně v teoretické rovině) nesetkávala. Je možné předpokládat, že posluchači undergroundové hudby, či čtenáři undergroundových textů k experimentování s drogami tíhli více, než lidé, kteří se o tuto kulturu nezajímali. Důvod je prostý – bylo to v podstatě jediné prostředí, kde se o drogách mluvilo otevřeně. Zároveň ale není možné obvinít tyto kulturní směry z narůstajícího počtu mladých narkomanů. Vznikly by v Československu neoficiální kulturní směry, které by se hlásily k drogám jako k prostředkům úniku z reality, kdyby byl režim svobodný? Zřejmě ne. Umělecké směry tíhnoucí k užívání drog se samozřejmě objevily po celém světě. Droga na západě ale nebyla takovým symbolem odporu proti politickému režimu, jako tomu bylo u nás.

Drogy se v Československu definitivně staly běžnou součástí kultury mladých, kteří poslouchali underground, symbolem revolty, ale také záminkou pro oficiální bezpečnostní složky pro perzekuci československého undergroundu a jeho dehonestaci v oficiálních mediálních prostředcích. Pro výkonnou státní moc bylo téma návykových látek v textech skvělou příležitostí k zavrnutí a zakázání těchto skupin či autorů. Fakt, že reálným problémem byla jejich politická orientace, už se v oficiálních zprávách neobjevuje.

7 Osmdesátá léta a počátky prevence

Trendy v užívání drog se v závěru 70. a na počátku 80. let prolínají a vzájemně na sebe navazují. Společné pro obě dekády je věkové těžiště, které zůstává v rozmezí 18 – 25 let. Paralely ale nacházíme i s dobami dřívějšími. U nadužívání léčiv, které způsobuje tzv. skrytou závislost a které se u nás objevuje v 50. letech¹²³ rozhodně nemůžeme hovořit o ústupu. Podle odhadů je počet takto závislých v 70. letech asi 300 000 osob, v letech 80. pak až 400 000.¹²⁴ Není zřejmé, zdali byly odhady v 70. letech podceněny a rozdíl nebyl tak extrémní. Čísla ale každopádně vypovídají o tom, že problematika zneužívání léčiv nebyla na ústupu a že si toho je vědoma i odborná veřejnost.¹²⁵

Období 80. let má v souvislosti s užíváním drog řadu specifik. Jedním z nich je například větší rozšíření drog, které se v předešlých dekadách užívali spíše v ojedinělých případech (konopí). Zároveň vrcholí trendy, které započaly v 70. letech, jako je užívání podomácku vyrobených drog, například pervitin, áčko a další.

Pro výzkum drogové závislosti jsou zásadní také statistiky veřejné bezpečnosti, která od roku 1973 toxikomany evidovala. Počet záznamů rapidně stoupal až do poloviny 80. let, tam se ustálila na počtu 6 000 – 7 000 osob.¹²⁶ Otázkou je, jak se zveřejněná čísla v evidenci veřejné bezpečnosti lišila od skutečnosti. Dle odborných odhadů se mohlo jednat pouze o 20% reálného množství československých toxikomanů (některé odhady dokonce hovoří o pouhých osmi až devíti procentech). Podle těchto odhadů lze předpokládat, že počet toxikomanů v 80. letech v Československu se pohyboval přibližně v rozhraní 25 000 – 30 000 osob.¹²⁷

Další novinkou 80. let je vytvoření programů primární drogové prevence na školách, které do této doby v Československu v podstatě zcela chyběly.

„Ztráta osobních a sociálních jistot, příznačných pro dřívější způsob života, vyvolaly u určitých skupin populace výrazné pocity nejistoty, neklidu, úzkosti, odcizení, deprivace a

¹²³ Viz kapitola 1.2.1 Tabletová kultura.

¹²⁴ Drtil, Drogy, jejich historie a perspektiva, s. 388–389.

¹²⁵ Konkrétní čísla nárůstu u jednotlivých léčiv uvádí i např. Rubeš, Problematika nealkoholových toxikomanií, s. 140.

¹²⁶ VANTUCH, P., Drogy a kriminalita, Brno 1990, s. 39–40.

¹²⁷ Nožina, Svět drog, s. 108.

ohrožení. Ty se staly v podmínkách kapitalistické společnosti přímo úrodnou půdou pro explozi takových sociálně patologických jevů, jako je kriminalita, prostituce, sebevražednost – v poslední řadě i zneužívání alkoholu a drog. Tyto sociální procesy se nevyhnuly ani zemím socialistické soustavy, kde však nenabýly ani zdaleka tak hrozivých a kontrole se vymykajících rozměrů.“¹²⁸

7.1 Konopí v Československu

Konopí se v Československu poprvé výrazněji objevuje v závěru 60. let v souvislosti s uvolněním režimu a přílivu západních trendů. Normalizace tento příliv zase rychle zatlačila do pozadí, konopí se u nás opět dostává mezi širší množství uživatelů až na počátku 80. let. Pověstná kreativita uživatelů drog se projevila i ve snaze získat konopná semena, u nás velmi těžko dostupná. Jednou z možností bylo je vytřídit ze směsi ptačího zobu, který se k nám dovážel z Indie.

Další možností, jak získat psychoaktivního konopí byla (nepříliš úspěšná) snaha o modifikaci českého technického konopí tak, aby byl zásadně zvýšen podíl THC.¹²⁹ Janík uvádí, že většina účinného konopí se ale do Československa dostává převážně přes cizí státní příslušníky. Zmiňuje i její lokální pěstování a rozšíření tohoto typu toxikomanie v některých oblastech, české pokusy o vypěstování konopí v lokálních podmínkách označuje za nepříliš úspěšné a ne moc kvalitní.¹³⁰ V 80. letech se konopí dostává do povědomí české mládeže, zůstává však na úrovni nepříliš četných experimentů, i když dle oficiální evidence VB se počet osob zadržených v souvislosti s držením marihuany mírně zvyšuje (v realitě tedy nárůst bude ještě vyšší). Skutečný konopný boom ale přichází až po otevření hranic a přílivu zahraničního zboží.¹³¹

¹²⁸ Václav ŠEDIVÝ, Helena VÁLKOVÁ, Lidé, alkohol, drogy, Praha 1988, s. 144.

¹²⁹ Vantuch, Drogy a kriminalita, s. 18–19. THC neboli tetrahydrokanabinol je hlavní psychoaktivní látkou obsaženou v konopných květenstvích.

¹³⁰ Janík, Drogy a společnost, s. 138.

¹³¹ Dle výroční zprávy Úřadu vlády ČR z roku 2017 stoupl počet problémových uživatelů marihuany ke 120 000 osob. In: [Výroční zpráva o drogách: Míra užívání alkoholu, tabáku a konopí zůstává vysoká, mezi Čechy došlo k nárůstu rizikového užívání | Vláda ČR \(vlada.cz\)](#)

7.2 Vyvrcholení domácí výroby drog

Osmdesátá léta jsou obdobím, ve kterém vrcholí trendy, které se začaly utvářet v letech sedmdesátých a zároveň obdobím, kdy stát proti těmto trendům začíná konečně bojovat. Domácí vaření drog si mladí Čechoslováci vzali za své, v roce 1984 už je pervitin nejužívanější československou drogou (vyjma alkoholů a tabákových výrobků).¹³² V témže roce je také konečně zanesen na seznam omamných látek,¹³³ to už je ovšem vzhledem k masovému rozšíření drogy pozdě. Stát nebyl schopen na rozvoj specifických drogových závislostí reagovat dostatečně rychle. Kdyby tak učinil, mohlo se rozšiřování pervitinu mezi mládež značně zpomalit, nebo dokonce zastavit.

Podobný příběh jako pervitin mělo v 80. letech také tzv. áčko¹³⁴. I jeho obliba strmě rostla, v průběhu pěti let na přelomu 70. a 80. let se spotřeba zvýšila asi čtrnáctkrát.¹³⁵ Užívání drogy dosáhlo svého vrcholu na přelomu let 1985 – 1986.¹³⁶ I přes alarmující čísla nebyl prodej Alnagonu vázán na lékařský předpis, a to až do roku 1987. Důvod, proč vláda opět nebyla schopna reagovat na problematiku masového zneužívání tohoto léčiva, byl poměrně prostý. Ministerstvo zdravotnictví mělo podepsaný kontrakt na dovoz značného množství Alnagonu ze SSSR.¹³⁷ Tyto léky bylo potřeba zužitkovat a ekonomika plánovaná na pětiletky neumožnila žádné pružné přizpůsobení dovozu aktuálním potřebám. Počet závislostí se po omezení prodeje zásadně snížil¹³⁸. To je důkazem, že zásahy státu do drogové politiky jsou účinné, musí však být provedeny včas.

¹³² Skála, Alkohol a jiné (psychotropní) drogy, s. 44.

¹³³ Seznam omamných látek je součástí přílohy vyhlášky 57/1967 Sb. v plném znění dostupné z: [57/1967 Sb. \(psp.cz\)](http://www.psp.cz).

¹³⁴ Droga získávaná z kodeinového léčiva Alnagon, užívaná nitrožilně. Viz kapitola 5.1 – Pervitin.

¹³⁵ Rubeš, Problematika nealkoholových toxikománií, s. 140.

¹³⁶ Janík, Drogy a společnost, s. 81.

¹³⁷ Petr KOTULÁN, *Drogy v československém trestním právu* in: Právní úprava drogové problematiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1992, s. 59.

¹³⁸ Nožina, Svět drog, s. 120.

7.3 Primární protidrogová prevence

Zatímco v publikacích vydaných před rokem 1980 se o tématu drogové prevence nedočteme prakticky nic, v novější literatuře se již toto téma začíná objevovat. O nutnosti přesvědčivě informovat mládež i rodiče o riziku nadužívání léků hovoří ve svém článku Mudr. Jaromír Rubeš z roku 1982.¹³⁹ Právě v tomto období se mezi odbornou veřejností začínají objevovat názory, že zastrašující přednáška lékaře z oboru psychiatrie, která se ve školách jednou ročně konala skutečně není dostatečnou prevencí. Objevují se také názory, že není možné provádět účinnou prevenci, když bude o problematice drog informována pouze odborná veřejnost, nikoli ta široká, a to včetně mládeže nižšího věku.¹⁴⁰

V publikaci *Lidé, alkohol, drogy* z roku 1988 byly zveřejněny výzkumy, které potvrzují že protidrogová prevence u dětí a dospívajících ve věku 10 – 18 let je zcela neúčinná, jsou-li užity metody výlučně odstrašující. V takovém případě dochází k opačnému výchovnému účinku, který zájem o drogy mezi žáky spíše zvýší. Naopak zdůrazňují účinnost a nutnost pořádání komplexních výchovných programů obsahujících racionální i citovou složku. V kapitole se nachází i krátké pojednání na téma důvodů, proč mladí drogy užívají. I v tomto případě můžeme pozorovat značný názorový posun, nýbrž zde nenajdeme zmínku o negativním vlivu západní společnosti na československou mládež (na rozdíl od jiných, starších publikací). Jako důvody jsou označena životní nespokojenost, sociální izolace, citová deprivace nebo problematické rodinné prostředí.¹⁴¹

V průběhu osmdesátých let byly vypracovány speciální programy a metodické listy, které měly sloužit ke zlepšení úrovně prevence na školách. Je upozorňováno také na nutnost zapojit do programů vyškolené lektory z řad pedagogů¹⁴². I tuto myšlenku můžeme označit za značný názorový posun, dříve se prevencí okrajově zabývali pouze psychiatři a jiní lékaři. Právě aktivní účast pedagogů ale zůstala delší dobu spíše v teoretické rovině. Problematika drog byla podobně jako sexuální výchova pro naprostou většinu vyučujících

¹³⁹ Rubeš, Problematika nealkoholových toxikománií, s. 143.

¹⁴⁰ Nožina, Svět drog, s. 126. Nožina hovoří o tom, že prevence do 80. let byla natolik výjimečná a neúčinná, že se nedá o jakémkoli efektu na mládež hovořit. 80. léta zmiňuje jako zlomové období, ve kterém dojde k jakémusi uvědomění nutnosti provádět důslednou primární protidrogovou prevenci u žáků.

¹⁴¹ Šedivý, Válková, Lidé, alkohol, drogy, s. 80 – 82.

¹⁴² Janík, Drogy a společnost, s. 332.

nepřekonatelným tabu, se kterým nebyli schopni účinně pracovat. Za podobně nefunkční je označena i prevence v rodinách.¹⁴³

Drogy byly v Československu po dlouhá desetiletí prezentované jako takřka neexistující, nebo zcela okrajový problém, který se nezaslouží příliš péče a pozornosti. Od takové společnosti není možné očekávat rychlý a dokonale účinný obrat na poli prevence, i když v osmdesátých letech nepochybně došlo k názorovému posunu a uvědomění, že proti stále se zvyšujícímu počtu mladistvých uživatelů drog je třeba začít efektivně bojovat. Primární protidrogová prevence se v osmdesátých letech teprve začala opatrně vyvíjet, v letech 90. se k problematice začalo přistupovat komplexněji.¹⁴⁴ Ani dnes, po několika desítkách let zkušeností se odborníci zcela neshodují na ideální formě protidrogové prevence u žáku a polemizují o její účinnosti.

¹⁴³ Dana NOVÁKOVÁ, *Snižování poptávky po drogách* in: NOŽINA, HLAVATÝ, *Česká republika ve světě drog*, Praha, 1995, s. 113 – 121.

¹⁴⁴ Např. založením Národní protidrogové centrály v roce 1991.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo podrobně zmapovat vývoj drogové závislosti v Československu v šedesátých – osmdesátých letech dvacátého století. Na základě tohoto výzkumu pak určit, jaké drogy se v daných obdobích užívaly a čím by mohla být obliba konkrétních návykových látek ovlivněna. Dalším cílem bylo prozkoumat vliv a reakce oficiálních státních struktur a jejich výkonných orgánů na trendy, které se v oblasti drog v průběhu let vytvářely.

Za základní kámen vývoje drogové závislosti v Československu můžeme považovat padesátá léta. Právě během nich se drogy dostaly z úzkých uměleckých kruhů mezi širokou veřejnost. I když šlo převážně o nadužívání volně dostupných léčiv, můžeme dnes takřka s jistotou říct, že právě generace „tabletkářů“ svými návyky ovlivnila vlastní děti, které pak v experimentování s drogami pokračovaly. Právě tito mladí lidé začali od šedesátých let využívat drogy jako prostředek k úniku z reality. Zároveň jim pomáhaly ukojit touhu po novém prožitku, či je využívaly jako jakýsi symbol vzpoury proti systému, se kterým nesouhlasili. Šedesátá léta tedy můžeme označit jako období, kdy se konzumace drog postupně přesouvala od dospělých pracujících občanů ke generaci mládeže.

Jako zásadní zlom celého zkoumaného období je třeba zmínit přibližně polovinu sedmdesátých let. V tuto dobu začíná československá mládež (která je v tuto dobu již dominantní skupinou uživatelů drog) experimentovat. Nevystačí si s čicháním těkavých látek nebo polykání tabletek, jako tomu bylo v předešlých dekadách. V Československu se uvaří první dávky pervitinu, který se do pár let stane obrovským drogovým symbolem státu. To je navíc platné dodnes, vyjma konopí je pervitin nejčastěji pravidelně užívanou drogou u nás, a to už od roku 1984.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Podle výzkumu z Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti z roku 2017 je nejčastěji užívanou nelegální drogou konopí. Za ním léky, halucinogenní houby, LSD, extáze a pervitin. V případě léků, halucinogenních hub, LSD a extáze jde ale spíše o příležitostné uživatele, než o drogově závislé. Výroční zpráva v kompletním znění dostupná z: [VZdrogy2017_web181207.pdf \(drogy-info.cz\)](#).

Otázka, zdali můžeme vinit z rozšíření návykových látek politiku československé vlády, nemá jednoznačnou odpověď. Několik faktorů napovídá, že do určité míry ano. Například doba, po jakou trvalo zanést nové, rychle se rozšiřující drogy do seznamu omamných látek, aby bylo možné vaříče či prodejce za jejich šíření soudit, byla extrémně dlouhá.¹⁴⁶ Přitom víme, že výkonné orgány o látkách věděly již mnoho let předtím, než došlo k legislativním změnám. Také dobová literatura je často omezena na obviňování západu z dovozu drog, celý problém i konkrétní čísla jsou jednoznačně podhodnocována.¹⁴⁷

Zároveň není možné označit státní aparát jako jediného, jednoznačného viníka. Značný vliv na mládež měla i kultura a její vývoj, která se od období vzniku hnutí Hippies hlásila k oblibě drog velmi otevřeně, což pochopitelně ovlivnilo i mladé Čechoslováky.

Vzestup drogové závislosti v druhé polovině dvacátého století by v Československu téměř s jistotou nastal, ať by byl režim socialistický, či demokratický. Zásadní rozdíl je ale v podobě drogové závislosti. Kdyby nebyly Československé hranice nepropustně uzavřeny, nevznikl by prostor pro divoké experimenty s vařením drog, jelikož trh by byl nasycen zahraničním zbožím. I z toho můžeme vyvodit důsledky pro současnost. Kdyby se v Československu nezačal v sedmdesátých letech ve velkém vařit pervitin, který se postupně stal v podstatě tradicí, nemusela by dnes policie a orgány pod ní spadající svádět urputný boj s obrovským množstvím pervitinových varen, které se v České republice nachází.¹⁴⁸

Téma toxikomanie je problém, který nebyl nikdy vyřešen. Dnes spadá řešení problému s ní spojenými pod speciální útvar *Národní protidrogová centrála služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky*. Ta se kromě stíhání trestné činnosti spojené s drogami pokouší i o osvětu v oblasti drogové prevence.¹⁴⁹ Také dnes v České republice už existuje celá řada organizací, které zajišťují primární, sekundární i terciální prevenci.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Např. u Alnagonu či pervitinu jde o přibližně desetiletou prodleva, viz kapitola 7.2 Vyvrcholení domácí výroby drog.

¹⁴⁷ Na to opakovaně upozorňuje např. Miroslav Nožina ve své publikaci Svět drog v Čechách.

¹⁴⁸ Pro upřesnění: Mapa Policie ČR odhalených pěstíren konopí a varen pervitinu k 12/2021, [Mapa varen a pěstíren \(policie.cz\)](https://www.policie.cz).

¹⁵⁰ Všechny typy prevence poskytuje v ČR např. neziskové organizace z. ú. Sananim a Drop On o. p. s.

Vznik těchto institucí je důkazem, že společnost je tématu drog více otevřená a připravená s narkomanií efektivněji bojovat. Zároveň jsme ale stále svědky narůstajících či stagnujících počtů drogově závislých osob. Za jeden z velkých úspěchů můžeme považovat minimální počet nakažených osob virem HIV, u nichž došlo k přenosu přes sdílenou injekční stříkačku. Za tímto úspěchem stojí centra, která injekčním uživatelům drog bezplatně vyměňují jehly za sterilní.¹⁵¹

Drogy provází naši společnost od jejího počátku. Vývoj závislostí v bouřlivém 20. století je pouze pokračováním jakéhosi dlouhého drogového příběhu. Pokroky v medicíně a chemii umožnily přístup k drogám širokým masám obyvatel, které toho přirozeně využily. Touha po experimentech s vlastní psychikou nezmizela (ba právě naopak) ani v době, kdy se většina obyvatel (v čele s vrchními státními představiteli) tvářila, že problém s užíváním drog u nás neexistuje.

Vývoj drogové závislosti v Československu byl v šedesátých, sedmdesátých i osmdesátých letech živým problémem, stejně jako je tomu u drog doposud. V druhé polovině dvacátého století jsme ale byli svědky cíleného přehlížení celého tématu, jeho zlehčování, podhodnocování statistik i odsouvání narkomanů na okraj společnosti. Dnes už ale víme, že právě tyto taktiky „boje“ s drogovou závislostí jsou zcela nefunkční a nemají za důsledek snížení počtu závislých, efekt je zcela opačný. Rozvoj intervenčních center, programů primární prevence nebo vznik samostatného studijního oboru Adiktologie jsou důkazy, že jsme se jako společnost dostali přes období nejhorší tabuizace drogové problematiky a učíme se s ní aktivně a odborně pracovat.

¹⁵¹ Statistiky o počtu nakažených uživatelů drog virem HIV poskytuje Státní zdravotní ústav, [Roční zprávy o výskytu a šíření HIV/AIDS v ČR, SZÚ \(szu.cz\)](#).

Seznam použitých informačních zdrojů

1. Prameny

1.1 Archivní zdroje

Archiv bezpečnostních složek, f. MV-KR, sv. a. č. 591839 MV, Allen GINSBERG, americký básník – beatnik – zpráva, 3. 5. 1965.

Archiv bezpečnostních složek, f. MV-KR, sv. a. č. 591839 MV, Protokol o výsledku svědka Allena Ginsberga, 6. 5. 1965.

Archiv bezpečnostních složek, *Zpráva o pobytu Allena Ginsberga v Československu*, Praha, 13. 5. 1965.

1.2 Knižní publikace

Miloslav DRAHOTA, Rostislav PETERA, *S lidem za mír - za socialismus: sborník k padesátinám ministra zdravotnictví, předsedy Čs. strany lidové, dr. Josefa Plojhara*, Praha 1952.

Jiří DRTEL, *Aktuální drogové závislosti*, Praha 1978.

Ivan Martin JIROUS, *Zpráva o třetím českém hudebním obrození*, Praha, 1975.

Karel KUFFNER, *Psychiatrie: pro studium i praktickou potřebu lékaře. II. díl, část speciální*, Praha 1900.

Jaromír RUBEŠ, *Problematika nealkoholových toxikománií* in: Jaroslav SKÁLA, *Ochrana společnosti před alkoholismem a jinými toxikomániemi*, Praha, 1982.

Jaroslav SKÁLA, *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abúzus a závislost*, Praha, 1986.

Jaroslav SKÁLA, *Ochrana společnosti před alkoholismem a jinými toxikomániemi*, Praha, 1982.

Václav ŠEDIVÝ, Helena VÁLKOVÁ, *Lidé, alkohol, drogy*, Praha 1988.

Eduard URBAN, *Toxikománie*, Praha 1973.

1.3 Periodika

Jaroslav SKÁLA, *Problems of Alcohol and Drug Dependence in Czechoslovakia*, in: Protialkoholický obzor 8 č.17, Bratislava 1973.

Jan RUBEŠ, *Poznámky k vývoji drogových závislostí v Československu po druhé světové válce*, in: Protialkoholický obzor 13 č. 2, Bratislava 1978.

Pavel VANTUCH, *K odlišným přístupům k osobám zneužívajícím roztok Alnagonu v ČSR a SSR*, in: 95 Kriminologický sborník 32, č. 8, Praha 1988.

V. VONDRÁČEK a kol., *Toxikomanické tendence v ČSSR v posledních letech* in: Protialkoholický obzor 1 č. 4, Bratislava 1966.

Kocovina s Ginsbergem in: Rudé právo, 17. 5. 1965.

2. Literatura

Egon BONDY, *Předmluva Egona Bondyho* in: *The Plastic People of The Universe* texty, Praha 1997.

Robert COTTRELL, *Sex, Drugs, and Rock 'N Roll - the Rise of America's 1960s Counterculture*, Maryland, 2015.

Přemysl HOUDA, Jan RATAJ, *Československo v proměnách komunistického režimu*, Praha 2010.

Pavla CHOMYNOVÁ, *Aktuální situace v oblasti užívání nelegálních drog v České republice*, Praha, 2021.

Alojz JANÍK, *Drogy a společnost*, Praha, 1990.

Radek JOHN, *Memento*, Praha, 1987.

Jan KOLÁŘ, *Drogy v socialistickém Československu*, Disertační práce na FF UK, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Praha 2018.

Jan KOLÁŘ, *Protidrogová legislativa v Československu 1945 - 1989*, Praha, 2006, bakalářská práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2006.

Mark MATTHEWS, *Droppers: America's First Hippie Commune, Drop City*, Oklahoma, 2010.

Jakub MINAŘÍK, Vladimír KMOCH, *Přehled psychotropních látek a jejich účinků* in: Kamil Kalina a kol., *Klinická adiktologie*, Praha, 2015.

Národní protidrogová centrála SKPV PČR, *Historie drog*.

Dana NOVÁKOVÁ, *Snižování poptávky po drogách* in: NOŽINA, HLAVATÝ, *Česká republika ve světě drog*, Praha, 1995.

Miroslav NOŽINA, *Svět drog v Čechách*, Praha 1997.

Miroslav NOŽINA, Miloš VANĚČEK, *Národní protidrogová centrála 1991-2016*, Praha, 2016.

Norman OHLER, *Der totale Rausch – Drogen im Dritten Reich*, Kolín nad Rýnem 2015.

Jaroslav RIEDL, *The Plastic People of The Universe* texty, Praha 1997.

Pavel ŠINKOVEC, *Drogová problematika v Československu 1918–1960*, bakalářská práce na FF UK v Praze, Ústav českých dějin, Praha 2015.

Michaela ŠTEFUNKOVÁ (ed.), *Metamfetamin (pervitin), situace v EU a její globální kontext*, Praha, 2010.

Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. Díl 1. Disent v období tzv. normalizace* (Rozhovor Pavla Urbáška s Jiřím Müllerem, květen – červen 2004), Praha 2005.

Pavel VANTUCH, *Drogy a kriminalita*, Brno 1990.

Vladimír VONDRÁČEK, Ota RIEDL, *Klinická toxikologie*, Praha, 1971.

Josef VLČEK, *Alternativní hudební scény* in: Josef ALAN (ed.), *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945 – 1989*, Praha, 2001.

3. Periodika

Petr BLAŽEK, *Vyhoštění krále majálesu* [online] in: Ústav pro studium totalitních režimů, Paměť a dějiny, Praha 2011.

Jiří DRTIL, *Drogy, jejich historie a perspektiva*, in: Protialkoholický obzor 26, č. 6, Bratislava, 1991.

Karel HAMPL, *Těkavé látky* in: Kamil Kalina a kol., *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*, Praha, 2003.

Lucia KIŠŠOVÁ (pod vydavatelstvím Úřadu vlády ČR), *ZAOŠTŘENO NA DROGY 2 - Česká protidrogová politika a její koordinace - historie a současnost*, Praha, 2009.

Petr KOTULÁN, *Drogy v československém trestním právu* in: Právní úprava drogové problematiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1992.

Jakub MINAŘÍK, *Stimulancia* in: Kamil Kalina a kol., *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*, Praha, 2003.

Josef MONÍK, *Král majálesu* in: Mladá fronta, č. 17, Praha, 29. 4. 1990.

Miroslav NOŽINA, Miloš VANĚČEK, *Tišeitel duševní bídy: Kokain byl v dobách první republiky drogou číslo jedna*, in: 100+1 Zahraniční zajímavosti, Praha, 2017.

Michal SVATOŠ, *Historie studentských majálesů*, In: Dějiny a současnost, r. 23, č. 2, Praha 2001.

Pavλίna TRENEVOVÁ, *Nealkoholová toxikomanie v letech 1973 – 1978 na území ČSR (Sonda do práce Veřejné bezpečnosti na poli protidrogové problematiky)*, in: Sborník archivu MV 2, Praha 2004.

4. Televizní produkce

Historie.cs, *Drogy za rady Vacátka*, dokumentární pořad České televize, 2012.

Piko, film, režie Tomáš Řehořek, 2010.

Pološero, Závod o slast, dokumentární cyklus České televize, režie Radovan Slánský, 2011.

5. Elektronické zdroje

Pavel GREGOR, rozhovor pro server I dnes.cz, [V ČSSR pomohl probudit pervitin, teď feťáky léčí. Pustili jsme džina, říká - iDNES.cz](#)

Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, [Home - drogy-info.cz](#).

Sbírka zákonů, [Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv - Ministerstvo vnitra České republiky \(mvr.cz\)](#).

Miloš VANĚČEK, *Josef Vaňásek, Ústředna pro potírání nedovoleného obchodu s omamnými prostředky v Československé republice* in: Národní protidrogová centrála SKPV PČR, [Josef VANĚČEK - Policie České republiky](#).

Velký lékařský slovník, [Výrazy od a | Velký lékařský slovník On-Line \(slovníky.cz\)](#).